ژمارەی ٣ **هانا** مانگی ٦ی ١٩٩٦

ناوەروک

١ـ سه رکوت کردن و ئازاردانی منال \ شه هلا ٢
٢ـ ژورنالیزم و ده نگی راستی \ هیوا عزیزی ٤
٣ـ ریحانە، کریکاری کویله \ ته رجه مه : له یلا قانعی ٧
٤ـ سه رنجیک له « ژن له پاکه تی پوست دا» \ ریبوار ١٢
٥ـ ئازادی تاکه ئینسان و هه لپه رکیی سوونه تی کوردی \ سلیمان قاسمیانی (کاکه) ١٣
٦ـ ماته م مه گرن، یه ک گرن (یادی جو هیل) \ یوسف ره سولی ١٦
٧ـ شیعر:
تیدلوند . بنکت ئیریک هیدین . جو هیل . چیمه ن . عبدالقادر سعید .
لاله ی هه ژار . عه بدول حسین . شوان محمد . حه مه عه لی حه سه ن . ئاسو ١٩
٨ـ تو کوینده ری کریکار؟ \ دیتتی سیدریتراند ٣٢
٩ـ دی موو کرا تی ! \ که ریم که مال عبدالله ٣٧
١٠ـ گه رانه وه بو سه ر کار \ م . والکر \ ته رجه مه: فه ره یدون نازری ٤٠
١١ـ کاریکاتیر \ ریناس ٤٣
١٢ـ راپورتی فستیوالی ئه یار ٤٤

***

هەوالنامەی کتێب

سەرکوت کردن و ئازاردانی منال

شه هلا

هه موو كه سيک به ئازادي له دايک ده بی، به لام هه ر له يه كه م ساتی ژيانه وه ده ور و به ر به چه نده ها نورم و ياسا، ئه و ئازادي يه سنووردار ده كات.

به رهه لست كردنی ئه و ياسا و نورمانه ده بيته هوی هينانه دی سه ركوت كردن. سه ركوت و ئازاردانی منال دزيوترين شيوازي به دكاری مروڤه، كه هه موو روژی له جيهان دا به چاو ده بيندری و به گوی ده بيسری. ته نانه ت له زور وولاتی خو به ديموكرات زان و منال په رست، ئه م كاره دووپات ده كريته وه.

له سويد دا كه يه كيكه له و وولاتانه په يمانی «نه ته وه يه كگرتووه كان »ی ده رباره ی مافی منال ئيمزا كردووه، هه موو ساتی به ئاشكرا ئازاردانی منال هه ست پيده كری له ليدان و ده ست دريژ كردن و لی سه ندنه وه ی كارگوزاری و ده سكه وته ميژوويه كانی و ره چاو نه كردنی كه مترين مه رجه كانی به رهه م و پاراستنی پرنسيپی سروشت و كاری راسته وخوی بو سه ر ته ندوروستی منال؛ له هه موو زياتر گرتن و بارمته كردنی منال له لايه ن پوليس و به نديخانه، له كاتی ره ت دانه وه ی خيزانی په نابه ره كان.

منال مه خلووقيكی بی هيز و بی ده سه لاته و هه ر له ساتی هاتنه ژيانيه وه، بو به رده وامی ژيانی، پشت به يه كيكی تر ده به ستی. دياره منال ته نها داواكاری خواردن و جل و به رگ و خاوينی له دايک و باوكی نيه؛ به لكوو گه رمی و خوشه ويستی و نزيكی و به رپرسياری، روليكی گرنگی هه يه له ژيانی دا.

به داخه وه هه موو مناليک له و خوشه ويستی و دلنيايی و سوزه دا ناژی؛ چونكه خيزان يه كه يه كی له كومه ل دا دووره په ريز نيه . هه ر بويه سيسته م و شيوازي ژيانی كومه لگا، راسته وخو كاری به سه ر په روه رده ی مناله وه هه يه .

به هوی باری ناله باری گشتی كومه ل و تايبه تی خيزانه وه، منال دووچاری ده رده سه ری و ئازار ده بی. له ئه نجام دا له بری خوشه ويستی و ته بايی، رک و كينه و دوور كه وتنه وه فير ده بی؛ له بری دلنيايی و ئارامی، ترس و هه لچوون و له جياتی بروا و نزيک بوونه وه ، رارايی و ناموبی لا دروست ده بی.

په يوه ندی خيزانی كه منال هه ر له كورپه ييه وه تييدا ده ژی، كاريكی راسته وخوی هه يه بو سه ر ژيانی. گير و گرفت و ناره حه تيه كانی خيزان، زور به ئاسانی له منال دا ره نگ ده داته وه. دايک و باوكيكی خاوه ن گيروگرفت، ناتوانن وه لامی پيويستيه كانی منال بده نه وه، چونكه ئه وانيش وه كوو هه موو مروڤيكی تر توانايان دياری كراوه و به ته واوی به هه موو لايه نه كانی ژيان دا راناگه ن و به م جوره له كات و خوشه ويستی منال كه م ده بيته وه . منال و دايک و باوک له يه كتر دوور ده كه نه وه له هه مان كات دا، وه لام دانه وه ی پيويستيه كانی منال به كه م وكورتی و ره نگه به شيوه يه كی هه له ش بدريته وه .

منال گه ر داواكاريی يه ک، پيشنياريک، رازيكی هه بی، ناتوانی و نازانی په يامه كه ی وه كو كه سيكی گه وره بگه يه نی و هه سته كانی ده ربری؛ بويه له شيوه ی گروزی و تووره يی و هه لگه رانه وه و ده ست وه شاندن له كه سانی له خوبچووكتر، هوگر بوون به شتيک يا كه سيكی تره وه بو پر كردنه وه ی ئه و بوشايی يه كه له ژيانی دايه، ده ر ده كه ويت. ئه م پروسيسه، واته داواكاری و وه لام دانه وه ی منال و خيزان وه ک جوولان وايه له بازنه يه ک دا، كه هه رگيز كوتايی نايه ت مه گه ر به كردنه وه ی ده رفه تيک له بازنه كه دا.

بیجگه له ناله‌باری په‌یوه‌ندی خیزان، ناله‌باری سیسته‌می کومه‌لایه‌تی و ئابووری کومه‌لگاش زور گرنگه بو په روه رده کردنی منال. دانه نانی گرنگی بو بوونی منال و دواروژی له کومه ل دا، ریز نه گرتن له که سایه تی و نرخ دانه نان بوی، ئه مانه هه موو منال تووشی نادلنیایی و بروا به خو نه بوون و ترس ده کات.

له وولاتانی زور دواکه‌وتوو و کونه‌په‌رست، وه‌کوو وولاتی لای خومان که ئاسایی‌ترین مافی مروڤ پیشیل کراوه، هه میشه منال نرخی شکستیه کانی کومه ل ده دات. کاتی گه وره ی خیزان نه مینی، منال لیپرسراو ده بی؛ کاتی وولات دووچاری ئافات و کاره سات ده بی، منال ئه فه وتی؛ کاتی ئاگری شه ر له وولات دا هه لده گیرسی، منال له خیزان داده بری و په ره وازه ده بی؛ کاتی بیکاری بی، منال بی شیر و خواردن و خزمه ت ده بی. کاتیک ده سه لاتدارانی رژیم پیویستیان به پیاهه‌لدان بی، منال ئه‌بی درو بکات؛ کاتیک دایک و باوکیش هه لگری بیر و بوچوونیکی دژ به داب و نه ریتی باوی کومه ل بن، هه ر مناله که نرخی گرانی ئه و وه زعه ده دات. له کاتی نه هاتنه وه ی خواسته کانی گه وره و منال دا، زور ئاسایی یه که منال ئازار بدریت.

منال وه کوو ئاوینه یه ک وینه ی خیزان و کومه لی تیدا به دی ده کری. زور ئاسایی یه که منال کاردانه وه ی خراپی هه بی بو شاردنه وه ی ئازار و ترس و ناره حه تیه کانی؛ جا یان هیز به کار دینی و ده ست دریژ ده کاته سه ر مافی که سانی له خوی بی هیزتر(هه ر وه کو چون به رامبه ر به خوی به کار هینراوه) چونکه وا فیر بووه که ریگه ی راست بو گه یشتن به داواکانی ئه وه یه. له م کاته دا منال ده بیته که سیکی ناله بار و خاوه ن گیروگرفت له روانگه ی کومه‌ل دا.

به لام هه ندیک منال به پیچه وانه، هه لس و که وت و ره فتاری هیمن و له سه ره خو ده بی و هه موو ئازار و هه سته کانی ئه خاته ناو ده روونی؛ هه میشه خوی ده خواته وه و تووشی چه نده ها نه خوشی ده روونی دی. جا له هه ر دوو باره که دا منال پیویستی به هاوکاری دلسوزانه ی گه وره هه یه ؛ پیویستی به هاورییه که که ده رگای خوشه ویستی و بروای لی بخاته سه رپشت، گویی لی بگری و ریز بو قسه کان و نرخ بو بوون و گیروگرفته کانی دابنی. ئه م ئه رکه ش ته نها به خیزان سه ره نجام نادریت، به لکوو به شی گه وره ی ئه م کاره له سه ر ئه ستوی کومه له، ده نا هه رگیز دواروژ به رهه م نایه ت.

منال ئه بی وه کوو مروڤ سه یر بکریت؛ مافه انی پی ره وا ببینری؛ پیوستیه کانی دابین بکریت؛ کارگوزاریه کانی زیاد بکریت و فیری هاوکاری و خوشه ویستی و ئاشتی بکریت. ئه م داواکاری و مافانه له یه ک سات دا نایه ته دی، به‌لکوو پیویستی به خه‌باتیکی بی ووچانه و گورانی په‌یکه‌ری کومه‌لگای کونه‌په‌رست و دارزیوی چه‌وسانه‌وه‌یه. ته‌نها ئازادی یه که بنبری هه موو ئازاریکه .

***

ژورنالیزم و دەنگی راستی

هیوا عزیزی

ئە ورو لە ئاخر و ئوخری سە دە ی بیستە م دا چکولە ترین رووداویش دە توانی لە ماوە یە کی کورت دا بە هە موو کە لین و قوژبنیکی دنیا بگات و زوربە ی خە لکی لی ئاگادار بی . رادیو، تە لویزیون ، روژنامە و کامپیوتیر، هە ر یە کە ی بە شیوە یە ک خە ریکی بلاوکردنە ە ی ئە و رٍووداوانە ن کە کاربە دە ستان پییان باشە خوینە ر، بینە ر و گویگر لیی ئاگادار بی. ژورنالیستە کان ئە ورو ئاگایان لە هە موو شتیک هە یە ؛ لە چاوی میروو بگرە تا لاقی مار دە بینن. بە کورتی ئاگایان لە ورد و درشت، لە چاو پیکە وتنی شازادە ی ئیران لە گە ل سە روک کوماری ئە مریکا لە رە ستوورانیکە وە بگرە تا دە گاتە راکردنی زاوا و کچە کانی سە ددام، کونسیرتی مایکل جە کسون و...

زوربە ی ئە م ژورنالیستە مە ئموورانە، ئە رکی سە رشانیان ئە وە ندە "بە باشی و لیهاتوویی ئە نجام دە دە ن" کە ئینسان هیلنجی دیتی و خە ریک دە بی برشیتە وە. چاو لە شە ری کە نداو (خە لیجی فارس) کە ن؛ تە واوی رادیو و تە لویزیون و روژنامە کان باسیان لە قارە مانیە تی و لیهاتوویی سپای روژئاوا دە کرد. هە ر دە تگوت ئە و سپایە خە ریکی بە رد هارینە و سیلاحە کانی نویی ولاتانی روژئاوا نە ک لە سە ر ئینسان بە لکوو لە سە رد بە رد بە تاقی دە کرینە وە. بویە دە لیم بە رد، چونکە ئە گە ر گیان لە بە ریکی دیکە ی غە یری ئینسانیان کوشتبا، یان دار و درە ختیان سووتاندبا، لانی کە م هیندیک ژورنالیست لە سە ر حە یوان و ئاژە ل وە دە نگ دە هاتن، یان هاواریان دە کرد کە فە زای سە وزمان نە ما! هە روە ک زوریان ئاە و نالە کرد لە سە ر ئە وە ی کە نە وت رژاوە تە نیو دە ریا و زور بالدار و ماسی کوشتوە. لە بە ر چاوی ئە و ژورنالیستانە بە شە ر بە ئە ندازە ی بالدار و دار و درە خت ئە رزشی نیە؛ بە تایبە ت ئە گە ر ئە و ئینسانانە خە لکی ولاتانی «دنیای سیهە م» بن و خوای نە خواستە بە شیوە یە ک « بە ردیان بە مالی کابە دا دابی» و بە جوریک دژایە تیان لە گە ل بە رژە وە ندیە کانی روژئاوا دا کردبی.(دیارە من پیم وانیە کە دە ولە تی ئیراق دژایە تی تایبە تی و بنە رە تی لە گە ل بە رژە وە ندی ولاتانی روژئاوا دا هە بووبی. لە دوایی دا بە تایبە تی باسی ئیراق و روژئاوا دە کە م.)

ئە گە ر ئینسان چاویک بە سە ر میژووی ژورنالیزم دا بخشینی، دە بینی کە لە هە موو دە ورە یە ک دا روژنامە گە ر و روژنامە نووسی وا هە بون کە تیکوشاون راستي رووداوە کان بە و جورە ی کە بووە بە ئاگاداری خە لک بگە یینن و زوریشیان لە و ریگایە دا گیانیان بە خت کردووە. تە بیعی یە کە بە شە ریە تی پیشرە و ئە ورو شانازی بە و تیکوشە رانە دە کات کە سە رە رای مە ترسی لە دە ست دانی گیانیان و بە ئیمکاناتیکی زور کە مە وە، کولیان لە ئە رکی ئینسانی خویان نە دا. ئایا ژورنالیستە کانی ئە مروش جیگە ی شانازی مروڤایە تین؟ بی ئە م لا و ئە ولا، ولامە کە نایە و بە بروای من میژووی ژورنالیسم لە و چە ند سالە ی دوایی دا میژوویە کی بە گشتی رە ش و دژی ئینسانی یە .

ئیستا با چاویک بە سە ر ئە و دە ورە دا بگیرین کە هیشتا دە ولە تی ئیراق نە کە وتبووە دژایە تی لە گە ل ولاتانی روژئاوا. ولاتانی روژئاوا لە و سە ردە مە دا مانە وە ی ئیراقیان وە ک ولاتیکی بە هیز لە ناوچە کە دا بە قازانج بوو، بە تایبە ت لە موقابیل ئیران دا. ئە و دە م دژی جە نایە تە کانی سە ددام دە نگیان لیوە نە دە هات و بە دل و گیان خە ریکی موعامە لە و سە ودا و تە یار کردنی بوون لە هە موو بابە تیکە وە. کام ولاتە زور ئیددیعای ئازادیخوازی دە کرد، چە کی شیمیایی و مووشە ک و تە یارە ی پی دە فروشت. ژورنالیسمی مە ئموریش لە و سە ردە مە دا بی دە نگ بوو و باسیکی ئە تو لە خراپی دە ولە تی ئیراق و سە ددام نە بوو.

هەواڵنامەی کتێب

دو سال به ر له شه ری _ گه رده لوولی بیابان _ که ندئاو (خلیج فارس) له سه رده می شه ری ئیران و ئیراق، ده وله تی ئیراق شاری هه له بجه ی بومبارانی شیمیایی کرد که له ئاکامی ئه م جه نه یاته درندانه یه دا نزیکه ی ٥٠٠٠ که س له پیر و لاو و مندال کوژران و له وه ش زیاتر بریندار بوون. خه لکی ئه و شاره هه ر ئه و به لایه یان به سه ر هات که ئه مریکا له شه ری دووهه می جیهانی دا به سه ر خه لکی شاری هیروشیمای ژاپونی هینا که ئیستاش ئاسه واری له سه ر گیان و ژیانی خه لک ماوه ته وه. ژورنالیسمی خوفروش ئه و ده م کاتی ئه وه ی نه بوو بنووسی و لیی بکولیته وه که که ره سه ی جه نگی عیراق له کوی وه هاتووه و یاریده ده ره کانی به هیزی ئه م ده وله ته جه نایه تکاره کین. خولاسه هه تا ده وله تی عیراق و سه ددام خه ریکی کوشتنی دانیشتوانی ئیراق به کورد و عه ره به وه بوون، هه ر به شی ئه وه نده یان ده گوت که له ره قابه ت له گه ل کومپانی و هه والده ره کانی دیکه دا وه رشکست نه بن، نه هیچی تر!

ده وله تی ئیراق دوای ته واو کردنی شه ر له گه ل ئیران، که سه رکه وتنیک بوو بو ئیراق، ده ستی کرد به باج وه رگرتن له ولاتانی عه ره ب و داوای به شیکی زیاتری له بازاری سه رمایه دا کرد؛ به تایبه ت که هه ولیدا وه ک سه روه ری ولاتانی عه ره بیش بناسریت. به لام ئه وانه له گه ل قازانج و به رژه وه ندی ولاتانی روژئاوا و به تایبه ت ئه مریکا، نه ده هاته وه.

بیجگه له مانه ئه م جم وجوله ی عیراق له سه رده میک دا بوو که شه ری سارد به قازانجی « بازار» ته واو ببوو و روژئاوا سه رگه رمی جه ژن گرتنی سه رکه وتنی بازار بوو. داگیرکردنی کویت له لایه ن ئیراقه وه، هه لیکی زور باشی دایه ده س ئه مریکا که هه م ئیراق بنیته وه جیی خوی و هه م به دوستانی دوینیی خوی بسه لمینی که ده بی سه روکایه تی ئه و له « ده وری نویی جیهانی» دا قه بول بکه ن. ئه مجار ژورنالیسته کانیش که وتنه کوتانی ئیراق و سه ددام. ژورنالیستی وا هه بوو نه یده زانی سه ددام سه روکی چ ولاتیکیشه به لام هه ر له سه ری ده نووسی.

دیاره که هه ر چی له بابه ت جه نایه ت و کوشت و بری سه ددام و ده وله ته که ی بگوتری و بنوسری که مه. قسه ی من ئه وه یه که بوچی پیش ئه وه، ژورنالیسته کان ده میان به ستبوو. به بروای من روون و ئاشکرایه که ته واوی ئه و که سانه ی سه ر و کاریان له گه ل روژنامه و رادیو و ته لویزیون هه یه و کاری بو ده که ن و بوی ده نووسن، به رژه وه ندیان به به رژه وه ندی چینیکی کومه لایه تیه وه گری دراوه و راسته وخو و ناراسته وخو وه دوای قازانج و به رژه وه ندی خویان ده که ون و رووداوه کان به پیی بوچوونی چینایه تی خویان هه لده بژیرن و وه ری ده گیرن و بلاوی ده که نه وه. هه ر به پیی ئه م به رژه وه ند یه شه که سه ر له خه لک ده شیوینن و زه ینی خه لک بو لای ئه و شتانه ی که خویان پییان باش و ره وایه، راده کیشن.

هه والنیریکی ته له ویزیون ماوه یه ک له وه پیش له کاتی مانگرتنی گه وره ی ئه خیری کریکاران له فه رانسه ، له کابرایه کی فه رانسه یی پرسی:

_ ئه ری رای ئیوه سه باره ت به و مانگرتنه که ٧٠٠٠٠٠ که س به شداری تیدا کردووه، چیه ؟» کابرا زور عادی گوتی:

_ زورم پی باشه و ده بی وه ختیک ده وله ت له خه لک حالی نابی، خه لک به زور ده وله ت تیگه یینن.

هه والنیره که دووباره پرسی:

_ ئاخر نابینی قه تار نیه؛ نابینی سه فی ١٠٠ کیلومتری ماشین پیک هاتووه؛ نابینی مندال ناتوانن بچنه وه مه دره سه؛ نابینی دوکتور و ده رمانگاکان باش کار ناکه ن؟

کابرا له ولامدا گوتی:

_ جا ده وله ت ئه گه ر ئه وانه ی پی باش نیه با زوو جوابی داخوازیه کانی خه لک بداته وه تا مانگرتووه کانیش به خه یالی راحه ت بگه رینه وه سه ر کار و کاری عادی خویان ده ست پی بکه نه وه. وه ختیک ده وله ت ده یهه وی قانوونیک به دژی خه لک دانی، لییان ناپرسی ئاخو ئه وان رایان چیه و چیان پی باشه؛ به لام وه ختیک خه لک ناره زایه تی خوی ده ربری ئه و جار کاربه ده ستانی ده وله ت تیده کوشن خه تایه که بخه نه سه ر ئه ستوی خه لک.

سە رنجیکی ئاسایی بە سە ر رۆژنامە و رادیو و تە لە ویزیون، بومان دە ردە خا کە ژورنالیسم و دە زگاکانی، قسە کە ری دەسەلاتدارانی کومەلن. ئەوەی باسی دەکری و بلاو دەکریتەوە بەشی هەرە زوری قسە ی دلی حاکمانی ئابووری و سیاسی و فە رهە نگی کومە لە، نە ک قسە ی کریکاران و ئە و خە لکە ی کە دە یانهە وی بە ر بە هیرشی هە مە لایە نە و دایمی دە سە لاتداران بو سە ر ژیان و دە سکە وتە کانیان بگرن.

بە راستی ئە و روژنامە و هە والدە رانە چارە نوسیان وە ک چارە نوسی قە ل وایە. ئە وان ئە گەر دە لین و دە نووسن بو ئە وە یە کە دەستیان بە سەرتر و سەروەت و سامانی زورتر بگات؛ وەک چون قەل هەر بە دیتنی لا شە، کە یفی خوش دە بی و دە خوینی، نە ک بو هیچ شتیکی تر.

ژورنالیزمی پیشکە وتنخواز هە وال و نوسراوە کانی تە رخان دە کا بو روون کردنە وە ی رووداوە کان و نووسینی راستیە کان.

ئە وان هە ول دە دە ن بو ئە وە ی کە زە ینی خوینە ر و بینە ر دژی هە ر چە شنە جیاوازی یە ک لە نیو کومە لی ئینسانی دا راکیشن. ئە م جورە ژورنالیستانە بە داخە و ە کە مـن و ئـە ورو بە زە حمە ت دە توانن دە نگیان بە گویی جە ماوە ریکی گە ورە بگە یینن.

دنیای ئەورو زیاتر لە هەموو سەردەمەکانی پیشوو مەیدانی مل ملانەی نیوان چینە کانە. ئە وە لە کاتیک دایە کە زانیاری و تکنیک و بە رهە م هینان بە شیوە یە کی سە رسورهینە ر پیشرە فتی کردووە. کامپیوتر وە کوو ئامرازیک هە م لە مە یدانی بە رهە م هینان و هە م لە مە یدانی راحە ت کردنە وە ی پە یوە ندی گرتنی بە ینی ئینسانە کان لە سە راسە ری دنیادا ، زوریک لە سنوورە کانی رابردووی تیک شکاندون. ئە و هە موو ئیمکاناتە ی کە کومە لی ئینسانی ئە ورو دە توانی کە لکی لی وە رگری و بە گشتی لە ئاسایش و خوشی دا بژی، بە داخە وە زوربە ی هە رە زوری بە شە ریە ت لیی بی بە شە و دژی ئە و بە کار دە هینری. بە لام پیشرە فتی تکنیک و ئامرازی پە یوندە ی گرتن، لایە نیکی ترشی هە یە کە جیگە ی باسە. فاکس و ئینتەرنیت ئە ورو ئیتر لە هە موو گوشە یە کی دنیا جیگە ی کردووە تە و ە. ئە م مە سەلە یە زور معادلە ی سیاسی کونی تیک دا وە. بە تایبە ت دە سە لاتدارانی ئە و وولاتانە ی کە ئازادی سیاسی یان تیدا نیە ، مە جبوورن فکریکی تر بە حالی خویان بکە ن. هیچ دیکتاتوریک، لانی کە م ئە مرو، ناتوانی بە ر بە ناردنی هە وال و پە یام لە ریگە ی «فاکس» یا « ئینتەرنیت» لە م مالە وە بو مالیکی تر یا لە م سە ری دنیاوە بو ئە و سە ری دنیا بگری، مە گە ر ئە وە ی خە تی تە لە فون بە گشتی ببری یا هەرچی کامپیوتەرە ورد وخاش بکات. هیچ دەولەتیک ناتوانی بەر لە وەرگرتنی بەرنامەی جوراوجوری تە لە ویزیونی بگری کە لە ریگە ی « ساتیلیتە وە» بلاو دە بیتە وە .

ئایا ئە م وە زعیە تە نابیتە هوی ئە وە ی کە ژورنالیسمی خوفروش، ئیتر نە توانی کلاو لە سە ری خە لک بنی و راستی رووداوە کان بشاریتە و ە؟ تە بیعە تە ن ئە و مە سە لە لە سە ر بە عزە شتیک تە ئسیری دە بی. بە لام موشکیلە کە بە قووە تی خوی دەمینیتەوە مادام کە دەسەلاتی ئابووری و سیاسی و فەرهەنگی بە دەس سەرمایەوەیە. چون خاوەنی کومپانیە کانی هە والنیری، سینە ما ، دە م و دە زگای فە رهە نگی و خوش گوزە رانی، نە ک جە ماو ری خە لک بە لکو ئە و کە سانە ن کە خویان لە بە قای سیستمی ئینسان کوژی ئە وروداا سوودیان هە یە !

***

ریحانە، کریکاری کویلەی ١٢ سالانە

رۆژنامەی «یەکیەتی کریکارانی شارەداری» لە سوئد،

ژمارەی یەکەمی سالی ١٩٩٦.

تەرجەمە: لەیلا قانعی

ریحانە دەبی لە روژ دا دوازدە سەعات فەرش بچنی. ئەو هەرگیز نەچووەتە مەدرەسە. Wolfgang Schneider «ولفگانگ شنەیدر» کە لە سوید لە شاری «لیدشوپینگ» دەژی و وەک فەرراشی مەدرەسە کار دەکا، چووەتە پاکستان و لە گەل ریحانە چاوپیکەوتنیکی بووە. «ولفگانگ» باسی خەباتی ئازادیخوازانەی ئەاون دەکا و دەگیریتەوە:

« ئەو کورە قالی‌چنە ١٢ سالانەتان لە بیرتان ماوە کە ناوی ئیقبال بوو و بەهاری پار کوژرا؟ ئیقبال بە هوی خەباتی دژ بە کاری منالانی بە کویلەکراو، زور زوو لە دەرەوەی وولات ناوی دەرکرد. هەر بەو بونەوە بوو بە مایەی مەترسی بو سیستمەکە بە گشتی.»

ریحانە ئیستاش گیرودەی ئەو زولم و چەوسانەوەیە کە ئیقبال بو لە بەین بردنی تیدەکوشا. بە ریز لە بەرانبەر داری تەونەکەدا دادەنیشن. ریحانە ١٢ سالانەیە، خوشکەکەی شیلانە ١١ سال و راشیدەش ١٠ سالیەتی. دایک و باوک و براکانیشی لەو لاوە خەریکی کارکردنن. خیزانەکە تەنیا یەک دیویان هەیە وچوارچیوەی دارتەونەکەش هەر لەو دیوەدا بە قور هەلبەستراوە.

ئاواییە هەرگیز بی دەنگ نیە. خەلک قسە دەکەن، حەیوانەکان لە دەور و بەری مالەکەدا دەنگیان دی، کەلەشیریک دەقوولینی، بەلام دەنگی هیچ ماشینیک نایە. تەنانەت یەک دووچەرخەش ناکەویتە بەرچاو. کەسیک کە گوی‌دریژیکی هەبی و چەرخیکی پی راکیشی، خوی بە خوشبەخت دەزانی. فازیلاوەکەیان لوولەکیشی نەکراوە و هەروا دەچیتە دەری و ئاوی خاوین بە زەحمەت دەس‌دەکەی. هەر بەو بونەوەش سلامەتیان لە خەتەر دایە.

حەق دەستی روژانەی ریحانە و دایک و دوو خوشکەکانی بە یەکەوە دەبیتە ٧٠ روپیە. داهاتی خانەوادەکە لە ژیانیکی نەمر نەژی زیاتر نیە. بەم جورە ئەوان هەرگیز ناتوانن ئەو قەرزەی کە لە «ئیسلام» ی تاجریان وەرگرتووە، بدەنەوە. ئەم تاجرە ساحەبی دار تەونەکەیە. قەرزی خانوادەی ریحانە ٨٠٠٠ روپیەیە.

مندالانی زنجیر لەپی

دەچوون لە ژیر باری ئەو قەرزەدا، هەرگیز بو ئەو بنەمالە مومکین نیە و تا ئاخیری عومریان هەر دەبی خەریکی چنینی فەرش بن. بەم جورە هەم منالان و هەم گەورە سالەکان دەبنە کویلەی کاری مەزرا و کورەی خشتە و فەرش چنین یان رستورانەکان. کەسانیک هەن کە هیزی کاریان شەش مانگ یان تەنانەت سالیک پیشتر، دەفروشن. حەق‌دەستەکەی ئەوەندە کەمە کە نە تەنیا ناتوانن قەرزەکەیان بدەنەوە، بەلکو بە پیچەوانە قەرزەکە هەر زیاتر و

زیاتر دەبی و ئەگەر لە سەر کارەکەشەیان شتیک بشکینن یا کاریکی نادروست بکەن، ئەویش دەکریتە سەر قەرزەکە. بە پیی ئەم سیستمە و ئەم شیوە کارە، خانەوادەکان پشتا وپشت د ەبەسترینەوە بە خاوەنی زەوی یان خاوەنی ئامرازی بەرهەمهینان.

«ولفگانگ» باسی زەمینداریکی گەورە دەکا کە کریکارەکانی لە سەر کار، هەموو زنجیریان لە لاق کرابوو و زیندانیکی گەورەشی هەبوو بو سزادانی ئەو کریکارانەی خەتایەکیان کردبی. «ولفگانگ» لە ریحانە دەپرسی کە چ چاوەروانیەکی لە داهاتوو هەیە؟ جوابەکە روونە: « چەن سالیکی دیکە دەبی شوو بکا و بگوازیتەوە بو مالی خانەوادەی شووەکەی. لەوی دەبی کاری ناو مال و مندالداری بکا و فەرشیش بچنی. دوایەش کە بوو بە ساحەبی مندال، دەبی ئەانیش وەکوو خوی دانیشن لە بەرانبەر دارتەونەکە و فەرش بچنن. هەر چەن فەرش چنینی پی خوش نیە، بەلام ریگایەکی دیکەشی لە بەردەم نیە.

ئاواتی مندالان

«ولفگانگ» بو ریحانە دەگیریتەوە کە کورەکەی ئەو بە ئاواتەوە ببیتە خەلەبان و فروکە لیخوری. ریحانە چ ئاواتیکی هەیە. ئاواتی هەرە گەورەی ریحانە ئەوەیە کە دەرس بخوینی و ببیتە دوکتور. بەلام ئەوە هەر وەک ئاواتیک دەمینیتەوە و بەس. ئاخر دایک و باوکەکان لە ترسی هەرەشەکانی «ئەسلام» ناویرن منالەکانیان بنیرینە مەدرەسە. منالانی پاکستان ئاواتی زور بەرزیان هەیە. ئەگەر بیت و ئاواتانە بەجی بگەن بە ئاشکرا دەبیتە هوی پیشکەوتوویی و بەرەوپیش چوونی وولاتەکەیان بە گشتی. بەلام کومەلگای ئەمرو بە هیچ جوریک ئیمکانی دەرباز بوون لەو سیستمەی کە لەوی لە ئارا دایە، بە ئەوان نادا.

عەلاقەی «ولفگانگ شنەیدر» سەبارەت بە مەسائیلی ئەنترناسیونالیستی لە کوتایی سالەکانی **۱۹۷۰** را، کاتی کە لە بەشی «مەدرەسەی لاوان»ی یەکیەتی کریکاران دا کاری دەکرد دەستی پیکرد. ئەو کاتە مەسەلەی گرینگرینگ ئەفریقای جنووبی و خەبات دژی «ئاپارتاید» بوو. تەنیا لەم سالانەی دواییدا بوو کە دەستی کرد بە تیکوشان سەبارەت بەو موشکیلاتەی کە لە پاکستان هەن. «ولفگانگ» یەکیکە لە هەلسوراوانی پروژەیەکی هاوبەشی ریکخراوی یەکیەتی کریکارانی سوئد و یەکیەتی کریکارانی شارەداریەکان لە شاری «لیدشوپینگ» بو پشتگیری لە «ریکخراوی رزیگاریخوازی کریکارانی کویلە لە پاکستان» (BLLF).

BLLF سەپەرشتی گەلیک مەدرەسە دەکا. لەو مەدرەسانەدا روژانە منالان و شەوانەش گەورەسالان، دەرس دەخوینن. ئەم ریکخراوە هەروها خەلک سەبارەت بە مافەکانی قانوونی خویان ئاگادار دەکاتەوە. بە پیی قانوون کاری منالان قەدەغەیە؛ هەروەها بە پیی قانوون ساحەبکار حەقی نیە پیشەکی زیاتر لە حەقدەستی یەک حەوتوو بە کریکار بدات. سەرەرای ئەوەی کە بو هەر کاریک حەقدەستیکی لانی کەم لە لایەن دەولەتەوە دیاری کراوە، بەلام زوربەی هەرە زوری کریکاران نیوهیندەی ئەویشیان نادریتی. «ولفگانگ» لە گەل کوریک کە لە رستورانیک کار دەکا قسە دەکا. حەقدەستی ئەو کورە تەنانەت کەمتر لە یەک لە پینجی حەق دەستی لانیکەمی دیاریکراو لە لایەن دەولەتەوە بوو.

داخوازی ماف

«ولفگانگ» دەلی:« زور گرینگە کە گەورەسالان دلی ئەوەیان هەبی کە داوای حەقی خویان بکەن و خویان بە

بەرپرس بزانن سەبارەت بە منالان؛ بو ئەوەی منالان بتوانن بچنە مەدرەسە لە جیاتی ئەوەی کاریان پی بکەن.»
هیندی کەس پییان وایە کە منالەکانیان بە کار کردنیان «یارمەتی خەرج و خوراکی» خانەوادە دەدەن. بەلام ئەم بووچوونە بە تەواوی هەلەیە. کاری منالان دەبیتە هوی ئەوەی کە حەقدەست کریکار لە خوارەوە رابگری؛ هەژاری دەهیلیتەوە و دەیکاتە هەتاهەتایی. هەروەها دەبیتە هوی ئەوە کە گەورەسالان زور سەختتر بتوانن داواکانیان بە جی بگەیینن.
زستانی پار، «ولفگانگ» پینج حەتووی لە تەعتیلاتی سالانەی خوی لە پاکستان لە لای ریکخراوی BLLF ماویەوە. یەکەم سەفەری «ولفگانگ» بو پاکستان دوو سال لەمەوبەر بوو. ئەو کات لە کارگاکاندا فەرش دەچنرا. «ولفگانگ» لە شکایت کردن لە ساحەبکاریک کە لە کارگاکەیدا کریکاری منالی هەبوون، بەشدار بوو. بەلام بە دوای ئەوەدا کە تیکوشانی BLLF بوو بە هوی ناساندنی کاری منالانی پاکستان لە دەرەوەی وولات، ساحەبکارەکان دارتەونەکانیان راگواستووەتە ناو مالەکان. بەلام شیوەی کار هیچ فەرقی نەکرددووە و هەموو شتیک وەکوو جارانە.
لە مەدرەسەکانی BLLF منالەکان فیری خویندن و نووسین و حیساب کردن دەکەن. هەروەها فیری قسە و باس کردن و بەلگە هینانەوە و مجادلە کردن لە حضوری خەلکدا دەبن. تەفاوەتیکی دیکەش کە ئەم مەدرەسانە لە گەل مەدرەسەکانی دەولەتدا هەیانە ئەوەیە کە لیدان لە منالان لە مەدرەسەکانی BLLF دا قەدەغەیە. لە جیاتی سەرکوت کردن، منالان فیری ئەوە دەکرین کە مافەکانی خویان داوا بکەن و لە سەر داخوازیەکانیان سوور بن. «ولفگانگ» دەلی:
«دوو سال لەوە پیش من و نوینەرانی BLLF سەردانی **۲۳** مەدرەسەی BLLF مان کرد. لە مەدرەسەیەک شولکیکمان دوزیەوە کە بو سزادانی منالان کەلکی لی وەردەگیرا. لە سەر ئەوە غەوغایەکمان بەرپاکرد. شولکەکەمان لە گەل خومان هینایە ناوەندی BLLF لە شاری لاهور بو ئەوەی وەکوو نمونەیەک لە کورسی بارهینانی ماموستایانی مەدرەسە لە داهاتوودا، بو چاوترساندنیان کەلکی لی وەربگیری.

پیاوەکان زیاترن

پیاو و ژن و منال هەموویان لە «ریکخراوی رزگاریخوازی کریکارانی کویلە» دا، هەلدەسوورین. ئەمە لە پاکستان شتیکی لە بەرچاوە. هەم پیاو و هەم ژن و منال لە شوراکانی گەرەکدا کە لە زور شوین هەن، بەشدارن. بەلام بەشداری پیاوان زور لە بەرچاوترە و «ولفگانگ» بیستوویەتی کە مەدرەسەیەک هەیە کە ماموستاکانی هەموو پیاون و تەنیا کور لەوی دەرس دەخوینن. یەکیک لە ماموستاکان پیی‌وابوو کە ئەگەر
ماموستای ژن لەوی هەبوایە، کچیش دەچوون بو مەدرەسەکە. «ولفگانگ» ئەمسالیش سەردانی بووە لە چەن‌مەدرەسەی BLLF. لە چەن شوین BLLF ئەو مەدرەسە دەولەتیە چولکراوانەی کە ئیتر دەولەت ماموستای بو نانیری، ئاوەدان کرددوەتە و بو مەدرەسەکانی خویان کەلکیان لی وەردەگرن. لە مەدرەسەکانی BLLF وەکوو مەدرەسەکانی دەولەت، منالەکان تەعیتلاتی دوور ودریژیان نیە. ئەمە مەسەلەیەکی زور گرینگە و هویەکەشی ئەوەیە کە ریگە نەدا بەوەی کە منالەکان مەجبوور بە کار کردن بکرین. مەدرەسە بەیانی زوو دەس پیدەکا و سەعات یەکی دوانیوەرو تەواو دەبی. مندالەکان لە مالی خویان نەهار دەخون. غەزای ئاسایی لەوی پەتاتە و سەوزی و نانە. برینج گرانە و زیاتر لە

جەژنەکاندا دەخوری.

دەرس زیاتر لە هەوای ئازاد، لە ژیر سیبەری هیندی دار یان سیبەری مالیک دا دەگوتری. منالەکان لە سەر عەرز دادەنیشن. هیندی لەو منالانەی کە بە تەمەنترن، دەفتەری نووسینان هەیە وبەلام زوربەیان لە سەر تابلوی تەختە دەنووسن. تەختەکە بە قور سواخ دەکەن و کاتی کە قورەکە ووشک دەبیتەوە، ئەو دەم دەکری بە جەوهەر (مرەکەب) لە سەری بنووسی.

لە یەکیک لە مەدرەسەکانی BLLF لە ئاواییەکدا، **١١٢** منال لە چوار کلاس بە دوو ماموستاوە دەرس دەخوینن. محمد اشرف دە سالیەتی و دەچیتە ئەم مەدرەسەیە. ئەو زور شانسی هیناوە. لە یازدە خوشک و برای ناومالدا، تەنیا ئەو برایەکی لە خوی بچووکتری ناردراونە مەدرەسە. ئەو مەدرەسەی زور پیخوشە و بە دل دەیەوی روژیک ببیتە ماموستا لە ئاواییەکەی خویاندا.

«سولتانە بیبی» زور وریایە و لە دەردی وولاتەکەی خوی دەگا. ئەو بەرنامەی روون و ئاشکرای هەیە بو چونیەتی بەشداری کردنی خوی بو کەم کردنەوەی ئەم دەردانە. سولتانە بە تەمایە دوای تەواو کردنی مەدرەسە ببیتە ماموستا. ئەو کات تەواوی وەختی خوی سەرفی دەرس گوتن بەو ژنانە دەکا کە هەروا لە مال ماونەتەوە. ئاخر لە مال نەهاتنە دەری ژنی کە شووی کردبی، زور ئاساییە.

کوژرانی ئیقبال

بە هوی تیکوشانی BLLF خەلکیکی زور لە دەرەوەی پاکستان، لە کاری کویلەیی منالان ئاگادار کران. ئەوە بوو بە هوی ئەوە کە فەرشەکان وەکوو جاران بە راحەتی نەفروشرین. زور کەس داوای زەمانەتیان دەکرد کە ئەو فەرشەی دەیکرن، بەرهەمی کاری منالان نەبی. خاوەن کارگەکان لەرزیان لی نیشت و خاوەنی کورەخانەکان و زەمیندارەکانیش هەستیان بەوە کرد کە قازانجیان کەوتووەتە خەتەر. هەر بویەش بیدەنگ دادەنیشتن و گورزی خویان وەشاند. ناخوشتر لە هەموویان تیروری ئیقبال مەسیحی دوازدە سالان بوو. «ولفگانگ» دەگیریتەوە کە ئیقبال زور بە سوز و خروش و قسەکەریکی زور وریا بوو. ئیقبال خوی لە سالی **١٩٩٢** لە کوبوونەوەیەکی BLLF دا، ئاگادار دەبی کە کاری منالان بە پیی قانوون قەدەغەیە. ئەمجار ئەویش کریکارە هاوتەمەنەکانی خوی لە گارگای فرش چنیندا ئاگاداری ئەم مەسەلە دەکا. دواییش لە مەدرەسەیەکی BLLF دا دەس بە خویندن دەکا.

سالیک لەمەوبەر ئیقبال لە لایەن BLLF هاتە وولاتانی ئوروپا. ئیقبال لەم سەفەرەدا سەردانی سوئیدیشی کرد. یەکیەتی کریکارانی سوئد لە شاری «لیدشوپینگ» میوانداری ئیقبال بوون. «ولفگانگ» و ئیقبال لەم سەفەرەی ئیقبالدا بو سوئد چاویان بە یەک کەوت. ئیقبال بەهاری پار

هەواڵنامەی کتێب

(**١٩٩٥**) کوژرا.

BLLF بەوە تاوانبار دەکەن کە بە لە قاو دانی کویلەتی و کاری منالان زیانی گەیاندووەتە ئابووری پاکستان. قسەکەری BLLF بەوە تاوانبار کرا بەکری‌گیراوی دوژمنی سەرەکی پاکستان، واتە هیندوستان بی. ئەم تومەتە لە پاکستان، تومەتیکی زور گەورەیە. ئەم تومەتانە کاتیک بلاو کرانەوە کە قسەکەری BLLF لە ژنیو بەشداری کوبوونەوەی ریکخروای نەتەوە یەکگرتووەکان‌بوو و ئیتر دوای نەیتوانیوە بگەریتەوە پاکستان.

****

هەواڵنامەی کتێب

سەرنجیک لە "ژن لە پاکەتی پوست دا"

ریبوار

لە یلا قانیعی، لە ژمارە ی دووهە م دا باسیکی وردی لە سە ر مە سە لە یە کی کومە لایە تی هەیە بە ناوی "ژن لە پاکە تی پوست دا". باسەکە رەخنە گرتنیکە لە "ژن هینان"ی هەندیک پیاو کە لە ولاتانی ئاسیا و ئافریقایی یە وە (لە وانە لە کوردستانەوە) هاتوونە ئەوروپا و ناتوانن یان نایانەوی لە گەل ژنی ئەوروپایی بژین و هە ر لە و ولاتانە وە ژن دینن ئە ویش تە قریبە ن نە دیو و نە ناسیاو!

"ژن هینان"ی بە و تە رزە بە حە ق جیگای رە خنە یە و پیش هە موو شتیک ئیهانە تە بە ژن. لە یلاش دە ستی سە ر گە لیک خالی باش ناوە و هە ر لە سە رە تای باسە کە ش دا نە ماوە تە وە، بە لکو باشیش لیی کولیوە تە وە. وە ک خویشی نووسیویە، ئە م باسە لیکولینە وە ی زیاتریش هە لدە گری کە بە شداری خوینە ران دە توانی ریگای بو بکاتە وە.

من لیرە دا بە تە مام چە ند پرسیاریک بینمە کایە وە بە و نیازە ی بتوانین بە جوابی روشنتر لە م مە سە لە یە بگە ین.

ئایا وە ک لە یلا نووسیویە "لە کوردستانی ئە مرو دا ژن کارە کە ر و قە رە واشی بیست و چوار سە عاتە ی مالە"؟ ئایا ری و رە سمی نوی و حورمە تی ژن لە کوردستان هە ر نیە؟ ئایا "پیاوان هە میشە و بە دریژایی میژوو ئازادی جنسی یان بووە توانیویانە هەرکات مەیلیان لە سەر بووبی ... روو لە ژنیتر بکەن"؟ ئایا مە بە ستی لە یلا پیاوانی فە قیر یا بە ردە و کویلە ی دریژایی میژوویش دە گریتە وە؟

لە بە شی ئاخری باسە کە دا لە یلا بە دروستی دە لی فە رهە نگی پیاوسالارانە سنوور ناناسی و پیاوسالاری لە ئە ورووپاش زور رووسپی تر نیە. بە لام لە سە رە تاوە وا نانوینی!

ئایا موشکیل (بیجگە لە پیاوسالاری) هە ر راسیسمی کومە لانی ئە ورووپایی یە کە ئە و پیاوانە ی (بە بروای من ژنانیش) کە لە شوینی ترە وە هاتوون بو هاوسە ر گرتن لە تە نگانە دان؟ ناسیونالیسمی "خو—وولاتی" موتتە هە می ئە م دادگایە نیە؟ گە لیک لە و کلاوە شە رعی و فە رهە نگی یانە ی دە کریتە سە ر خە لکی پە نا بە ر رنگیکی توندی ناسیونالیسمی "خو—وولاتی" پیوە یە. راسیسمیش بە بروای من ناسیونالیسمیکە هە ندیک توورە تر؛ هە ندیک ئاشکراتر ئە حمە قانە. من پیم وایە بە بی موتتە هە م کردن و مە حکووم کردنی ناسیونالیسم لە م دادگایە دا ناتوانین موشکیلە کە بە باشی بناسین.

من ئامادە ی ئە وە نە بووم کە ئە م باسە زیاتر شی بکە مە وە و منیش بە ش بە حالی خوم داوای یارمە تی لە خوینە ران دە کە م کە باسە کە بخە نە بە ر شە وقی لیکولینە وە.

❊❊❊

سەرنجێک لە سەر هەڵپەرکێی کوردی

سلیمان قاسمیانی

ریزی هە لپە رکی وە ک ماریک پیچ دە خوا، کو دە بیتە وە و دووبارە خوی لیک دە کیشیتە وە. سەرچوپی گیر، جە زم بووە و تاو نا تاو، دەقوولینی. بەشدارانی هەلپەرکی لە ئاست خویان هەلدەبەزن، دادەبەزن و ئارەق دەریژن. منیش هە ناسە سوار هە ول دە دە م لاقم لی تیکە ل نە بن و لە بە ینی فشاری ئە م لا و ئە و لای ریزە کە نە پلیشیمە وە. ئە وە منم کە دەبی خوم لە گەل هەلپەرکیکە ریک بخەم؛ هەلپەرکیکە قەرار نیە لە گەل من بیتەوە. دەلیلەکەشی روونە؛ هە لپە رکیی کوردی، هە لپە رکیی بە کومە لە و هیچ جیگایە ک بو کە سایە تی تاکە ئینسان ناهیلیتەوە.

هە لپە رکی وە کو بە شیک لە کولتوری کومە لگای ئینسانی، موری میژووی سە ردە مە کانی جوارجور بە ناو چاوانیە وە . ئە وە ی کە ئینسانی پیش میژوو، یە کە م جار لە خوشی سە رکە وتن بە سە ر موشکیلە یە ک، یان پە ی بردن بە شتیکی تازە، یان لە ترسی رووداویکی سروشتی دەستی کردبی بە هەلپەرین؛ مەعلووم نیە. ئەوەی کە روونە ئەوەیە کە هەلپەرکی زور زوو بوو بە رەسمیکی ئایینی و بو ریز گرتن لە خواکان و خو پاراستن لە بە رامبە ر بە لای سروشتی و نەناسیاو کەلکی لی وەرگیرا. یەکیک لە تایبەتمەندیەکانی ئینسانی ئەو سە ردە مە ژیانی بە کومە ل بوو. زانستی ئینسان و ئامرازی بەرهەمهینان ئەوەندە پیشکەوتوو نەبوو کە مروڤی تاک بتوانی بە تەنیایی خوی بپاریزی و بە ئە ندازە ی پیویستی خوی خوراک بینیتە بە رهە م. هە ر بویە تە بیعی یە کە تاکە کە س لە و سە ردە مە دا و زور دواتریش، جیگایە کی لە بە ر چاوی نە بی و باسیکیش لە مافە کانی تاکە مروڤ لە کومە لگا دا نە بی. ئە م مە سە لە یە لە هە موو لایە نە کانی ژیانی کومە لایە تی دا دیتە بە ر چاو. پیناسە ی مروڤ نە خوی، بە لکوو تیرە و تایفە و عە شیرە بوو. ئە گە ر «مام حە مە »یە ک لە عە شیرە ی «جاف»، «حە سە ن »یک لە عە شیرە ی «هە مە وە ندی» بکوشتایە، نە ک تە نیا مام حە مە بە لکوو هە ر مروڤیکی تر لە عە شیرە ی «جاف» دە بوایە ئامادە ی ئە وە بی کە بە تولە ی «حە سە ن» بکوژری.

هە لپە رکیش رە نگی ئە و دە ورە میژوویی یە ی پیوە دیارە. لە سە رچوپی گیر بە دە ر، تاکە مروڤ لە هە لپە رکیی کوردی دا نە مە عنای هە یە و نە جیگا. ئە وە تە نیا سە رچوپی گیرە کە لە چوارچیوە ی هە وای هە لپە رکی یە کە دا تا رادە یە ک ئازادی هە لسوورانی هە یە . باقی بە شداران لە هە ردوو لاوە دە وریان گیراوە و مە جبوورن پییان لە گە ل پیی سە رچوپی گیر میزان کە ن. هە لپە رکیی کوردی ریگە ی ئە وە ت پی نادا کە وە ک مە ل بال بگری و بە مە یلی خوت تە قلە لیدە ی، بە رز بفری، تیژ بییە وە خوار، راست و چە پ بکە ی و خوت بە تە واوی وجوودە وە بدە یە دە س مە لی ئازادی خە یال. ریزی هە لپە رکیی کوردی ماریکە و دە ئالیتە هە ر دوو لاقت و ریگە ی دە رە تانت لی دە بری. ئە وە ی کە بو توی تاک دە مینیتە وە، تە نیا ئە وە یە کە خوت بخە یە دە ستی مارە کە و لە گە ل هە ر وە رسووران و هە لسوورانە وە یدا توش خوت وە رسوورینی؛ دە نا پیچی لە ناکاو فریت دە داتە دە رە وە و لە هە لپە رکی بی بە شت دە کا!

زال بوونی بوونی سە رمایە داری بە سە ر سیستمی فئودالی دا، ئینسانی تاکە کە س و مافە کانی ئینسانی تاکی هینایە ئاراوە. سە رمایە پیویستی بە ئیسنانیک بوو ئازاد لە زە وی و ملک و ئاغا و عە شیرە . ئینسانیک کە لە هیزی کاری بە دەر، هیچ شتیکی‌تر نەیبەستیتەوە و بتوانی لە هەر شوینی پیویستی پیی هەبی، حازر بیت. بە لام تە بیعی یە کە هەموو شتیک هەر بە دلی سەرمایە نابی، بە هوی ئەوەی کە ئەو ئینسانە ئازادانە کە قەرارە هیزی کاریان بە سە رمایە بفروشن، هە ر وا بە ئاسانی خو نادە نە دە س سە رمایە و تیدە کوشن کە د ە ستی سە رمایە بە سە ر ژیانیان دا کورت کە نە وە . مافە بنە رە تیە ئینسانی یە کان بە گشتی ئە و مافانە ن کە سیستمی سەرمایە داری بە هوی تایبە تمە ندی

خوی و له ژیر فشاری خه باتی چینایه تی دا دانی پیدا هیناون.

له هه‌موو به‌شه‌کانی ژیانی کومه‌لایه‌تی‌دا و له هه‌موو لقه‌کانی کولتوردا ئه م ئال گوره کومه لایه تیه، که وجوودی سه رمایه داری شه رتی بنه ره تی یان بووه ، ده بینری. نقاشی له تالاری خانزاده کان و سالونی کلیسا و مزگه وت و ته کیه و تیمپله کان دیته ده ر و جه ماوه ریکی به ربلاوتر ئیمکانی ئه وه ی بو ده ره خسی که که لکی لی وه رگری. تابلوی شا و خان و به گزاده و حوری و په ری و جه هه نده م و به هه شت، جیگه ی تاکیان پی لیژ بوو و ته بیعه ت و ئینسان و کار و ژیان و خه یالی ئازادیش جیگه یان بو خویان کرده وه . له موسیقا، شیعر و ئه ده بیات به گشتیش، ئه‌م ئال و گوره ئابوری و کومه لایه تی یه، به شیوه ی تایبه ت به خو، خویان نیشان دا.

هه‌لپه‌رکیش ئه‌م ئال و گوره که‌وته ناوی و هه‌لپه‌رکیی دووکه‌سی و تاکه‌که‌سی ئازاد، جیگای به هه لپه رکیی به کومه‌ل، ته‌نگ کرد. به شوین موسیقای «جاز»، «پاپ»، «راک‌ئه‌نرول»، «ره‌پ»، ئه‌نواعی ره قس له سه ر بناغه ی هه لپه رکیی تاکه که سی ئازاد سه ریان هه لدا. ئه لبه ت ره قسی تاکه که سی ئازاد به مه عنای هه لپه رکیی تاکه که سی به تاق و ته‌نیا نیه. ئه‌م ره‌قسه‌ش ئه‌گه‌ر زیاتر له ره‌قسی کون، به کومه‌ل نه‌بی، که‌متر به کومه‌ل نیه. جیاوازی سه‌ره‌کی به‌ینی ئه‌م دوو ره‌قسه‌له‌وه‌دایه، که له ره‌قسی نوی یا تاکه‌که‌سی ئازاد دا، تاکه‌که‌سه‌کان له نیو کومه له که دا وون نابن و نابه سترینه وه به چونیه تی فورمی ره قسی ئه وانی دیکه وه. ئه وه ی که به شداربووان له رقسی دیسکودا به یه‌که‌وه‌گری ده‌دا ته‌نیا موسیقایه. باقی ئیتر ده‌گه‌ریته‌وه سه‌ر مه یل و خواست و تایبه تمه ندی هه ر که سه خوی که چون له گه ل ئاهه نگه که یه ک بگری. له م ره قسه دا نه ده ستت به ستراوه و نه پیت؛ خوتی و ئیحساسی خوت و مه لی خه یالت، له ناو کومه لیکی به هه مان ئه ندازه ئازاد دا.

ره قسی نوی به داخه وه له کوردستان نه یتوانیوه جی پیی خوی بکاته وه. یه کیک له هوکانی ئه م مه سه له به بروای من ده گه ریته وه سه ر کارکردی ناسیونالیزم و جوولانه وه ی ناسیونالیستی. یه کیک له تایبه تمه ندیه کانی ناسیونالیزم داتاشینی ناسنامه‌ی میژوویی و کولتووری‌یه، بو ئه‌وه‌ی جیاوازی خوی له گه‌ل کومه‌لیکی‌تر له ئیسنانه کان نیشان بدا و به م جوره ئیدیعای ئاغایی به سه ر ئه و به شه له خه لک دا بکا که له چوارچیوه یه کی تایبه تی جوغرافیایی دا ده ژین و ناسنامه‌ی نابراویان به سه‌ردا سه‌پینراوه. ئه‌گه‌ر ناسیونالیزم دوو سه‌ده له‌مه‌و پیش له سه‌رده‌می سه‌رهه‌لدانی سه رمایه داری دا به هوی کیشه ی توندی له گه ل فئودالیزم دا، روو له پیش بوو؛ ئه مرو ئیتر له کونه په رستی واتر هیچ شتیکی‌تری له هه‌مبانه‌دا نیه! موشکیله‌ی ناسیونالیزمی ئه‌مرو نه‌ک فئودالیزمی خو‌وولاتی به‌لکوو بورژوازی نه‌ته‌وه‌ی‌تره. شورشی فه‌رهه‌نگی له سه‌ره‌تای شکل‌گرتنی بورژوازی له وولاتانی ئوروپا دا، نه‌ته‌وه‌هه‌لگر نه‌بوو. له هه موو وولاتانی ئوروپا له و سه رده مه دا، ئه م شورشه دژی بوچوون و بیر و باوه ری فئودالی له مه یدانه کانی جوراوجوری عیلم و هونه‌ر و ئه‌ده‌بیات و ژیان‌دا بوو. هه‌ر بویه‌ش ئال و گوری فه‌رهه‌نگی و ئه‌ده‌بی و هونه‌ری له زوربه‌ی وولاتانی ئوروپا ته قریبه ن هاوکات و هاوشیوه جیگیر بوو.

به لام ناسیونالیزمی ئه مرو به گشتی و ناسیونالیزمی کورد به تایبه تی، نه ک هه ر هیچ کیشه یه کی ئه وتوی له گه ل فئودالیزم وه‌کو سیستم، یان وه‌کوو پاشماوه‌ی کولتوری نیه، به‌لکوو به‌شی هه‌ره زوری عادات و ری‌و ره‌سم و فه‌رهه‌نگی بوگه‌نی پیش سه‌رمایه‌داریش زیندوو ده‌کاته‌وه‌و وه‌کوو ئالای نه‌ته‌وه‌یی و ناسنامه‌ی میللی به‌رزی ده‌کاته‌وه. ئه‌م ناسیونالیزمه دژی مودرنیزم و پیشکه‌وتوویی‌یه. له هه‌موو مه‌یدانه‌کانی ژیان‌دا به شتی کونه‌وه ده نووسی و بیزاره له هه رچی نوی یه . ئه م ناسیونالیزمه له کوردستان له مپه ریک بووه له به رامبه ر ئال و گوری پیویست له موسیقا و ره قس دا. به پیروز کردنی «زورنا» و «توزه له» و «شمشال» و «ده ف» له سه رده میک دا که پیشره فتی ساز و ده‌زگای ئیلیکترونیک سیحر ده‌کا، ئاکامه‌که‌ی له قور چه‌قین و دواکه‌وتوویی موسیقا و ره قسی کوردی له چاو موسیقای جیهانی یه .

ره‌قس و موسیقا پیوه‌ندی‌یه‌کی له یه‌ک نه‌پساویان به یه‌که‌وه هه‌یه. ره‌قسی تاکه‌که‌سی پیویستی به ئاهه‌نگی

تایبەتی خویەتی. بە بروای من یەکەم هەنگاو بو پساندنی زنجیرەکانی «رە قسی بە کومە ل» لە پیی هە لپە رکی و رە قس لە کوردستان دا، پیشکە ش کردنی ئاهە نگ و ریتمی نوی یە کە لە ریتمی زە ربی تایبە تی هە لپە رکیی سوننە تی بیتە دەر. ئەلبەتە ئەوە بەو مەعنایە نیە کە هەر ئیستا نەکری لە ئاواز و ئاهە نگی جیهانی کە لک وە ربگیری. موسیقا جیهانی یە و دیوارە نە تە وایە تیە کان هە رگیز نە یان توانیوە پیش بە سنوورپە راندنی بگرن. کە سیک کە لە کاتی شادی و جە ژنا دە یهە وی گیانی بداتە بە ردە م موسیقا و سە ما بکا، داوای ناسناو لە ئاهەنگ و موسیقا ناکا! ئە گە ر موسیقا و ئاهە نگە کە بە رووحی ئاشنا بن، ئە وسا ئیتر کار تە واوە و دوو گیان یەکتریان دوزیوە تە وە . ئە مە هە ر ئیستاش راستیە کی حاشاهە لنە گرە و لاوانی کورد تاسە ی هە لپە رکی یان بە موسیقای جیهانی دە شکینن. مە سە لە کە لە راستی دا رووی لە موسیقای کوردی یە. ئەگەر موسیقای کوردی بیهەوی لەو دیوی چوارچیوە ی تە نگی کوردستان و کوردایە تیش دا دلدار و گویگر پەیدا بکا، مەجبوورە بەرگی تەنگی ناسیونالیزم لە بە ر خوی دادری و بە رە و پیش هەنگاو هەلگری. با «دەف» هەر پیشکەشی شیخ و دەرویشی فوسیلی کویرە دیهاتەکانی کوردستان بیت و «توزە لە»، کونە ئاغاکان هە لپە رینی. «بیتهووین»، «جان لینون»، «ترە یسی چاپمە ن»، «پینک فلوید»، «پیتر گابری ییل» و «بروس سپرینگستین»، هە م بە ریتم و هە م بە ناوە روک، گە لی ئاشناترن بە رووحی دانیشتوانی ئە مروی کوردستانن تا تووزە لە و دە ف و زورنا.

***

هەواڵنامەی کتێب

بەبونەی هەشتا و یەکەمین سالی مەرگی «جوهیل»

Dont mourn - Organize!

ماتەم مە گرن، یە کگرن !!

یوسف رسولی

میژووی خە باتی چینی کریکار، میژووی خە باتی بە ش مە ینە تانی جیهانە بی لە بە ر چاو گرتنی سنووری دە ستکردە کانی نیوان ژیانی ئەم ئینسانانەی کە غەیری هیزی لەشیان چیتریان نییە. میژووی ئەو چینە بە ش مە ینە تە زیندووترین و باوە رپیکراوترین میژووی ئینسانە؛ زیندوو بەم شیوە کە زولمی ئاشکرا و مژتنی خوینی هە ژاران، زیندووترین تابلوی شە قام و کارگە و بازارە کانی کار ە هە ر چوار گوشە ی دنیا دایە ... و باوە رپیکراو بە م شیوە یە کە لە خە بات و راسان و راپەرینی هەلسوراوانی ئەم چینەدا، سەدان هەزار بی مال و حال و پی‌پەت و کریکار دە رژینە ناو مە یدانە وە بو ویستی ئینسانی و رزگاری ئینسان.

«جوهیل» کریکاری هە لسوراو و گورانی بیژی ئە نترناسیونالیستی بە ناو بانگ، کە ئیستاش گورانییە کانی ویردی سە ر زمانی میلیونان ئینسانی کریکار و بەش‌مەینەتە لە گشت جیهان دایە، بەشیک لەم میژووی ئەم چینە. جوهیل کریکاریکی تیکوشە ر و هە لسوراو بوو و هە ر بە و بونە وە ش گیانی دا. دادگای فە رمایشی دە سە لاتدارانی ئامریکا، بە تاوانبار کردنی «جوهیل» بە کوشتنی کونە پولیسیک، حوکمی ئیعدامی ئە وی دە رکرد تا بە م جورە د ە نگی «جوهیل» کر کات و خوشە ویستی ئە و لە دلی خە لک دا کە م کاتە وە. بە لام گوللە باران کردنی «جوهیل» لە مانگی نوامبری سالی ١٩١٥ لە لایەن دەولەتی ئامریکاوە، نەتەنیا نەبووە هوی لە یاد چوون و کر بوونی «جوهیل»، بە لکو بوو بە روژی هە ستانە وە ی زوربە ی کریکاران لە ولاتانی جوراوجور دا و خە وی خوشی حاکمانی ئامریکای زراند کە پییان وابوو بە لە ناو بردنی هە لسوراویکی کریکار دە توانن خە باتی کریکاران بوە ستینن.

ئە گە ر مروف گورانی بە خوو و خدە و لیهاتووی بە شە ر زانیبا، رە نگە زور بە ئاسانی بە م ئامانجە گە یشتبا کە گورانی ریکخراوە کریکارییەکانی ئامریکا تاقن لە دونیادا. ئینسانانی وە کوو، Malvina Reynolds. Joe Glazer .T-Bone .

Florence Reece, Aunt Molly Jackson, Lee Hays ,Pette Seeger ,Woody Cuthrie Slim. Ralph Chaplin

و دە یان کە سی تر کە بە شداریان بووە لە خە باتی بی برانە وە ی چینی کریکاردا. یە کی لە م گورانی بیژە هە رە بە ناوبانگانە «جوهیل»ە کە پاشان بوو بە میژووی زیندوی چینی کریکار؛ رە نگە ئە وە زورتر بە هوی ئە م ریگایە بی کە جوهیل گرتیە بە ر و گیانی تیدا بە خت کرد. گورانیە کانی «جوهیل» دە نگی چینی کریکار بوو و کاکلی بیر و باوە ری ئینترناسیونالیستی «جوهیل»، یە ک گرتنی چە وساوە کانی گشت جیهان و رزگاری ئینسان لە چە نگ زیروی سە رمایە بوو.

«یوئیل ئیمانوئیل هوگلوند» (Joel Emanuel Hogglund) ناسراو بە «جوهیل»، ١٠ ی ئوکتوبری سالی ١٨٧٩ لە شاری خشپیلانە ی «ییولە» لە سوئید، لە بنە مالە یە کی دە ست تە نگ و کریکار لە دایک بوو. باوکی(Olof) کریکاری ویستگەی قەتار بوو و سالی ١٨٨٧ بەهوی نەخوشییەکی لە ناکاوەوە کوچی دوایی کرد و دایکی جوهیل، (Cattarina) ١٥ سال دوای هاوسە رە کە ی بو هە میشە چاوی ویک نا و ٩ منالە کانی جی هیشت. جوهیل و برایە کی ریگای ئامریکایان گرتە بەر و سالی ١٩٠٢ لە (New York) دا نیشتەجی بوو و لە قومارخانەیەک دا بوو بە پیش‌خزمەت. هەر لەم کاتانەدا بوو کە ناسناوی «یوسف هیلستروم»ی بو خوی دانا. ئە مە کاریکی زور سە یر و

سه مه ره نه بوو. ئه و كات (ته نانه ت ئیستاش) ئه و كه سانه ی له هه نده رانه وه ده‌چوونه ئامریكا، بوو وه ده ست هینانی كار و په یداكردنی بژیوی رۆژانه، ناچار به گورینی ناویان بوون.

دوای ماوه یه‌كی كورت «جوهیل» رای خوی گوری و ریگای شاره‌كانی تری ئامریكای گرته به ر و به هوی نه بوونی توانایی ئابوری ناچار بوو له هه ر شاره ی ماوه یه ك بمینیته وه و پاره پیدا بكا بو به رده وام بوون له سه ر سه فه ره كه ی.

نوسه ری به ناوی «توره نرمان» Ture Nerman له یه كی له نوسراوه كانی دا ئاوا له سه ر «جوهیل» ده نووسی:

« جوهیل له گه ل هیندی كریكاری سوئیدی، نورویژی و كانادائی له كارگه یه كی داربری دا خه ریكی كار بوو. خواردنیان له‌راده به‌ده‌ر بی تام، حه‌ق‌ده‌ستیان كه‌م و جیگای نوستنیان پر له قه‌لش و كون و كه لین. جوهیل له سه ر ئه م حاله ش را، بیری یه كگرتن و دامه زراندنی ریكخراوه ی كریكاری له ناو هاوكاره كانی دا زیندوو كرده وه و هه ر به م بونه وه له لایه ن خاوه ن كاره وه ده ركرا.

سالی ۱۹۰۵ ریكخراوی «كریكارانی سه‌نعه‌تی جیهان» Industrial Workers of the world له ئامریكا دا دامه‌زرا و ده‌ستی به تیكوشان كرد.(I.W.W) ریكخراوه یه‌كی رادیكالی سندیكالیستی بوو و باوه‌ری به شورشی راسته‌وخوی كریكاران له به‌رابه‌ر سه‌رمایه‌داری ئامریكا دا بوو و به توند و تیژی پارلمانتاریسم و ریفورمیسمی ره د ده‌كرده‌وه. بیجگه له(I.W.W) ریكخراوه یه كی تری كریكاری له و سه رده مه دا خه ریكی بزوتنه وه ی سیاسی بوو به ناوی «فیدراسیونی ئامریكایی كریكاران»(American fedration of labor كه زوربه ی ئه ندامه كانی كریكاری خاوه ن مه‌دره‌كی خویندن بوون. له حالیكا (I.W.W) هه ولی سازمان دان و له یه ك نیزیك كردنه وه ی كریكارانی بوو، بی له‌به‌ر چاوگرتنی راده‌ی سه‌واد و ره‌نگ و ولات و سنوور و زمان. (I.W.W) قه ت نه گه یشته ئه م راده یه كه به ته‌واوی په‌ره‌بستینی و ببیته ریكخراوه‌یه‌كی جیهانی، به‌لام تا ده‌ست پیكردنی شه‌ری یه‌كه‌می جیهانی‌دا، زور تیكوشه ر و به تایبه ت له ناو هه ژار و نه دار و په نابه ران دا زور به هیز بوو. هاوكات له گه ل شه ری یه كه می جیهانی و هه لخراندی بیر و باوه ری مال ویرانكه ر و دژی ئینسانی ناسیونالیزم له لایه ن حوكومه تی ئامریكاوه و هان دانی خه لك بو پاراستنی ولاتی «موبارك» له چه نگ هوروشمی بیگانه دا، (I.W.W) توانی تا راده یه كی زور به ره نگاری بیر و باوه‌ری پیسی ناسیونالیستی و په‌ره‌پیدانی ئه‌و له لایه‌ن ده‌وله‌تی ئامریكاوه بكات. به لام دوای ماوه یه ك و به پیی پیلانی پیسی ده‌وله‌ت بو بی حورمه‌ت كردنی ئه‌ندامان و هه‌لسوراوانی ئه‌م ئورگانه، (I.W.W) هه‌لوه‌شا و گه وره ترین زیانی ویكه وت. (I.W.W) هیشتاش هه ر ماوه به لام نه ك وه كو ئورگانیكی گه وره و خاوه ن هیز.

له ماوه‌یه‌كی كه‌م‌دا «جوهیل» بوو به ئاژیتاتور، ئورگانیزاتور و گورانی‌بیژی (I.W.W). سالی ۱۹۰۵ كتیبی گورانی «جوهیل» به ناوی «كتیبه سووره بچكوله‌كه‌ی گورانی» له لایه‌ن (I.W.W) چاپ و بلاوكرایه‌وه كه له ماوه یه كی كه م دا، بوو به كتیبی بن باغه لی زوربه ی كریكاران و هه ژاران و هاوكات له چه ند ولاتی تر دا چاپ و بلاو كرایه وه. «كتیبه سووره بچكوله كه ی گورانی» بوو به چقلی چاوی نه یارانی چینی كریكار و له هیندی رۆژنامه و كتیبی ناسیونالیستی دا ناوی «شه یتانه سووره بچكوله كه ی» لینرا.

سالی ۱۹۱۳ سالیكی پر بار و سه ركه وتوانه بوو بو «جوهیل» و زوربه ی گورانییه كانی بو جاری دووه هم و له زوربه ی ولاتانی دونیادا چاپ و بلاوكرانه وه. هه ر له م ساله دا بوو كه «جوهیل» ریگای «یوتا» یUtah گرته به ر بو سازمان دان و ریبه‌ری كردنی مانگرتنیكی گه‌وره‌ی كریكاری كه له لایه‌ن(I.W.W) به ریوه چوو. به هوی هوگری و لیهاتویی «جوهیل» بو سازمان دان و به ریوه بردنی مانگرتن و خو پیشاندان، كریكاران له م مانگرتنه دا سه ركه وتن و ئه ژماری ئه ندامانی (I.W.W) په ره ی هه ستاند.

هه‌ر وه‌ك خوو و خده‌ی دیرینه‌ی بورژوازی‌یه كه هه‌میشه و به ته‌واوی هیزه‌وه خه‌ریكی له ناو بردنی هه لسوراوانی چینی كریكاره و به فر و فیل و پیلان خه ریكی بی حورمه ت كردنی هه موو ئینسانیكی ئازادیخواز و به رابه ری خوازه ؛ «جوهیل» یش بوو به قوربانی پیلانی چه په لی ده سه لاتدارانی حاكم.

شەوی ۱۰ ی مانگی ژانوییەی سالی ۱۹۱۴ دو پیاوی ماسک لەسەر، هوروژم ئەکەنە مالی کەسیک بە ناوی «موریسون» کە پیشتر سە رە ک پولیس بووە، و لە دە ست ریژیک دا خوی و کوریکی حە فدە سالانەی دە کوژن. چە ند روژ دواتر «جوهیل» بە تاوانی دە ست تیدابوون لە م روداوە دا دە گرن و دە یخە نە بە ندیخانە. نووسینی سکالا نامە ی «جوهیل» کە بریتی دە بی لە دە ربرینی بی تاوانی خوی بو وە کیل و دادگاکانی حوکومە ت، بی ئە سە ر دە بی. هاوکات لە گە ل گیرانی «جوهیل»، هەزاران کریکار و ئینسانی ئازادیخواز لە زوربەی ولاتانی دونیادا مان دە گرن و نە فرە تی خویان سە بارە ت بە م کارە ساتە دە ردە برن.

جوهیل هەر چەشنە یارمەتیەکی(I.W.W) رە د دە کاتە وە و داوا لە گشت هە لسوراوان و ریکخراوە کریکاری یە کان دە کات کە «ما تە م نە گرن، یە ککگرن».

بە رە بە یانی رو ژی ۱۹ی نوامبری سالی ۱۹۱۵ «جوهیل» بە چاو و قولی بە ستراو، بە پارچە کاغە زیک لە سە ر سنگ کە دلیکی لە سە ر کیشرابووە وە بو ئاسان تر بوونە وە ی نیشانە گیری چە کدارە کان؛ دە هینریتە حە وشی بە ندیخانە و دوای دە سانییە، یە کیک لە دلە هە رە پاکە کان و یە کیک لە سافترین قورگە کانی گورانی بیژ و ئاژیتاتور و ئورگانیزاتوری چینی کریکار و خوشەویستی هەژاران و بەشمەینەتانی دونیا کەوتە بەر دەسریژی گوللە و بو هە میشە مال ئاوایی لە هاورییان و هاوبیران و هە لسوراوانی چینی کریکار و ئینسانانی بە شە ردوست کرد.

بە پیی وە سیە تی خوی تە رمە کە یان بردە «شیکاگو» و سوتاندیان و خولە کە یان خستە ناو چە ندین پاکە ت و بە سە ر زوربەی ولاتانی دنیا دا هەلپرژاند. لە کاتی بەریوە بردنی مەراسیمی سووتاندنی تەرمی «جوهیل»، شەقامەکانی شیکاگو شاهیدی دەیان هەزار کریکار و ئینسانی ماتەم گرتوو بوون کە بو مال ئاوائی لە گورانی بیژ و هاوری و هە لسوراوی کومونیستیان رژابوونە ناو شە قامە کانی شار.

پیروز بی یادی هە لسوراو و گورانی بیژی چینی کریکار« جوهیل »
ماتە م مە گرن ، یە ککگرن!!

The Complete Joe Hill Song Book by ENN KOKK - bokforlaget prisma Stockholm

Joe Hill . Mordare eller martyr av Ture Nerman - POGO Press

❊❊❊

کارگەی ئاسن

تیدلوند

وه رگیران له سویدیه وه : کاکه

ئیستاش هه ر له بیرم ماوه
حیله حیلکی پیکه نینی قه ناعه ت و ره زایه تت
به سه ر روومه تی چه ورایی هه لگرتووت دا
که شه به قیان ده دایه وه
له قیل و
له گرافیته وه ؛
ئه و کاته ی که
له عه ویقی مه نجه لی ئاسن تاوینا
که ره سه ی هه لم پژینمان
ده کرده ناو
ده می داپچراو و قوولی
ئیلیکترووده کانه وه !

کوونه لووت و چاوی نیوه ئاواله مان
ده سووتانه وه له هه لمی
ژه هراوی سه وز و
هه لمی زه رد!
ئه وسا بو توزقالیک هه وا
رامان ده کرد هه ناسه سوار
له سه ر چوکا
به ته ویلی ئاره قاوی.
که چی تو
سه ره رای گشت ئه م کاره ساته
پیده که نی و
حه مد و ثنای ئه للات ده کرد!

له قوولایی ژیر پیمان دا
شه للاقی سپی ئیلیکترووده کانمان ده دی
له ماجوومی سیحراوی ناو مه نجه نیقا:

هەواڵنامەی کتێب

گازه کان شالاویان ده برد به ره و حه وا
میشک ئه شله قا
و هه نگاومان لی تیکه ل ده بوون...
به لام تو
هه ر پیده که نی و
باوه ری ساویلکه ی دینی ت
له ژیر لیو
بو خوت ده گوته وه!

که چی روژی
له گه ل جه می نیوه رو دا
کاتی نان له پیچکه برا و
ته رایی قاوه به حالیش
به ته رمووسیکه وه نه ما و
خه ریکی سیگار کیشان بووین،
ئه مجاره یان پیکه نین نه هات به ده متا
کاتی مه نجه نیقی ئاسن
به لرفه لرف بای زگی ده دایه ده ری!

به ده ردیکی گرانه وه گیراته وه :
ـ هه ژاری و به دبه ختی خیزان
ـ جیگه ی و ریگه ی ته نگ و تاریک
ـ کولیک منال و باری قه رز.
شانت له رزین
قولپی گریان له گه روودا
ووتت : ئاخر ئه ی خوایه
که ی ره وایه
هینده زووخاو
به به نده ی ئیمانداری خوت
هه لبریژی ؟

من مته قم لیوه نه هات...
چم ووتبایه ؟
له دوایی دا بزه یه ک هاته سه رلیوم،
شادی ئه وه ی،
که شک

هەواڵنامەی کتێب

که وتووه ته نیو گیانت.
ئه و شکه به رهه م هینه ره ی
چاوی کویری قه ناعه ت هه لده گلوفیت و
گیان ده به خشی به خه بات و ناره زایی؛
ئه و خه باته ی
که مروڤ به ره و پیش ده با!

***

هەواڵنامەی کتێب

وەسیەت

جوهیل

یوسف ره سولی

نه داری وه ک من،

وه سیه تی

گه لی کورته و گه لی ساکار:

« رووت هاتووم و روتیش ده روم »

سا یارانم !

وه سیه ت بی،

کاتی که مردم

جه نازه که م بسووتینن،

خوله پووتی وه کو باران

به سه ر هه ردیکی تینو و دا

بپرژینن.

ره نگه ببمه سه به ب تاکوو

گولی ژاکاوی دیراوی

خونچه ی ده میان بپشکوینن.

داوام ئه وه یه و هیچی تر؛

سا مال ئاوا ... ئینسانه کان

روژی سه رکه وتن ببینن.

وه رگیرانه وه بو کوردی له کتیبی ئینگلیسی (The Complete Joe Hill Song Book)

هەواڵنامەی کتێب

فیربین

بنکت ئیریک هیدین

ریبوار کردوویه به کوردی له سویدی یه وه

وه رن فیربین

گوی له قسه ی یه کتر بگرین.

وه رن فیربین

له خوزگه کانی یه ک بگه ین

که چون دنیا

ده بی ئال وگور پی بدری.

وه رن فیربین

باسی خوزگه کانمان بکه ین

سه باره ت به م جیهانه ی وا تییدا ده ژین.

وه رن فیربین

که پیکه وه

ده سه لات له ده ست خو گرین

ده سه لات به سه ر ژینمان دا

جیهانمان دا.

وه رن فیربین

که خوزگه کان به دی بینین

که جیهانی ئاده میزاد

بیته هی گشت

به هی ئیمه.

وه رن فیربین

که وا ئیمه ین ده سه لاتمان به ده سته وه

گشت پیکه وه.

وه رن فیربین

که وا ئیمه ین و به رپرسین

هه موو یه ک یه ک!

***

هەواڵنامەی کتێب

برووسکەیەک بو هەندەران

عه بدول حسين _ سليمانى _

من وام ده ويست هه تا ماوم
بو ساتيكيش ...
چاوم له روخسارت نه برى
بو كوسپه كانى ژيانت ...
ببم به پرد...
به به رده بازى سه ره رى.
لام سته م بوو، جيم بهيلى
خه ونه كانم ، ورد بكيلى
بويه كه سنوورت برى
توى توى جه رگى منت برى؛

سوماى چاوم ... ليت ناگرم!
شه رخوازه كان ...
گيانى راپه رينيان ... تاساند
نانى برسيه كانيان ... فراند
كورديان له كوردستان توراند
هه زارانى وه كو تويان ...
به ره و هه نده ران ... هه لفراند!

له ناو ده رياى يادى تو دا...
ئيستا ويلم
بيهوده مل ئه نيم و ... بى سه ر و شوينم.
چه نده هه نگ ... عاشقى گوله
چه نده خوين ... ئاشناى دله
چه ند بيابان ... تينووى ئاوه
چه ند نابينا... شه يداى چاوه
سه د ئه وه نده بيرت ده كه م
شاده مارى ناو دله كه م!

هەواڵنامەی کتێب

❊❊❊

چاوی بی هیز

چیمه ن

ئه لین هه رگیز
که سیان وه ک من
شاد نه دیوه!
ئه لین بزه دایم
به سه ر لیومه وه دیاره و
سیبه ری خه مم لی دووره .

دیاره منیان نه ناسیوه
له ژیانم
له منالیم
له ئیحساسم
له نهینیم
هیچ شتیکیان نه زانیوه .

ئه وان ته نیا لیوی به بزه م ده بینن
چاویان هیزی ئه وه ی نیه
چاوی خه مبار
چاوی لیواولیو ئه سرین و
دلی که یلی ده رد و په ژاره م ببینن.
چاویان هیزی ئه وه ی نیه ...!

❊❊❊

هەواڵنامەی کتێب

هەلبژاردن

عبدالقادر سعید

ره شه بای چه پله هه لی کرد
په یمانی نیوان چه قو و... گه ردن
ویرانه خاک ... ئاوه دانی
داس و ... گه نم
کوت ... ئازادی
له بلندگوی ده نگ نووساوی
پیش هه لبژاردن،
هه لبه سته را.
ره شه بای نه فره ت هه لی کرد
به و درویه ی له بلندگوی هه له وه را
له گه ل گه نم و
ئاوه دانی و
گه ردن و
ئازادی کرا.

***

هەوالنامەی کتێب

دوور کەونەوە!

لاله ی هه ژار

کش مات مامه ...
کشت مات کاکه ...
دره نگ وه خته و خه ریکه تاریکی دابی ...
ئیوه توویکتان چاندووه
له باتی گول،
درک ده گری ...
خوینی ئه و خه لکه ش ئاو نیه
رابوه ستی.
عه رشی شاهانه جی بیلین!
گه ر میژووی سه روه ریتان ده وی...
دوور که ونه وه؛
برواتان بیت
روژی دادی
ئه نفال بکرین ئا له م خاکه
له توله ی گیانی ئه و خه لکه ...

هەواڵنامەی کتێب

***

لیره

شوان محمد

ئه م هه ورانه
ئه وه نده نزیک و نزمن
به گوچانی ـ با ـ بیره دا تیده په رن؛
پشتیان چه می،
هه لخلیسکان مه ترسی یه.
له م نسرمه شیداره دا... که روومان کرد
ده ممان پر بوو له تاریکی.

لیره
شه وه؛
وینه ی به ربه یانی یاخی
له گیرفانی پولیس دایه .
لیره .... ته نانه ت هه لدانی ئالای سپی
که وچکی شوربای پی نیه .

لیره
له م شاری مشکه دا
هه ناسه کان ...
بونی تاعوونیان گرتووه.
لیره سه رما مه رگ ده لی
ئاگردانه کانیش قوراو؛
که له گه ته،
حه سره ت باری که له گه ته .

لیره له م حه سره ت ئاوایه
حیکایه تی ...
حورمه تی نان،
خه ونی سه وز ده لینه وه ؛
باس هه ر باسی ...
یاخی یه که

هەواڵنامەی کتێب

ره نگ خه نه یی.

***

نامەی شەمال

حه مه عه لی حه سه ن

شه مال دیت و هه والی نویی ئیوه دینی
ئه لی هیشتا هه ناسه یه ک
که بوگه نی که رووی دروی سه رکرده کانی
لیوه دی
بیشکه ی کورپه له ی خوزگه تان
رائه ژینی...

شه مال دیت و ئه لی هیشتا
قه ل و دالی ئه م هه واره
زه رنه قوته ی مه لی ووشیاری
ئه فرینی.

شه مال دیت و
په یامی مه رگه ساتیکی تازه دینی
ئه لی هیشتا
هه نگی ئاشق
جی خه لوه تی به رنه داوه؛
زه رده واله
شیله ی گولان زه هر ئه کات و
وه گولزاریش به م نه غمه یه
ئاسایی یه ئه گه ر ببیت به که لاوه.

شه مال دیت و ئه لی هیشتا
درک وانه ی خوشه ویستی ئه لیته وه؛
په پووله ی ئازادی مه سته و
هه موو شه وی
له به ر ئاته شی میراتی به ش کردنا
وه ک مومی عومریکی ماندوو
ئه تویته وه.

هەواڵنامەی کتێب

شه مال دیت و ئه لی هیشتا
له کویستانی ژان و ره نجا
هه ر پرووشه ی به فری درووی سه رکرده کان
به سه رمانا دائه باری.
شه مال دیت و ئه لی دیسان
تیرور کرا... نه به هاری.

شه مال دیت و هه وال دینی
کوره ی دلم
زیاد و زیادتر ئه شیوینی.

❋❋❋

هەواڵنامەی کتێب

حەسار

ئاسو

ئای بەر لە تو من چونی بووم؟!
ئەوە وینەکانی دوینیم، هیشتا ماون.
ئەوەدەنگ دانەوەی دەنگم
لە کولانی نارەزایی و
لە شەقامی «نەء»ەکاندا
چون وەستابوو؟!
هیچ نەبی چاوم دەیزانی
تیلەی رقی لەکی بگری و
نیگای حەز و خوشەویستیش
بدا بەکی!
بەلام ئەمرو
هەر ئەوەدەنگەم
نەبا کورپەی ووشەکانی بەلادا بین،
لە بازاری
هەرزانترین شوینەکانی نانی شار دا
لە سەرەدا
لە گەلغەمی تەنهاخوی دا
بە بی دەنگی رادەوەستی.

ئەوەش عیشقی دلدارەکەم
کە بریار بوو بو ساتیکیش
روو لە م عاشقە رووتەلەی خوی
وەرنەگیری؛
ئەویش ئەمرو
لە بازاری
هەرزانترین عیشقەکانی
دلی شار دا
لە سەرەدا بوی وەستاون و
هەر بەبەر چاوی خومەوە
ماچی مردوو

هەواڵنامەی کتێب

به نان دزانم ده فروشی.

***

له رومانی:

تو کوینده‌ری، کریکار؟

دیتتی سیدرستراند

وه رگیرانی بو کوردی: سلیمان قاسمیانی(کاکه)

﴿ ... «پیتر ستراند» کریکاری سویدی، دانیشتووی «سکونه»، ناوچه‌ی جنووبی سوید، به هیوای په‌یدا کردنی کاری به رده وام، به خوی و خانه واده که یه وه، له سه ره تای سه ده ی ۱۹۰۰ دا، بار ده کا بو «کوپنهاگ»، پایته ختی دانمارک. به لام بیکاری له ویش هه ر وه کو سوید، موشکیله یه کی گه وره و به ربلاوه . سه ره نجام، ژیانی بی ده ره تان و بی هیوا له دانمارک، ئارام و قه رار له «پیتر» ده بری. «پیتر» ژن ومناله کانی له دانمارک به جی‌ده هیلی و بو په یدا کردنی نانی روژانه به ره و کانگاکانی خه لووز له ناوچه ی «روویر» له ئالمان ده روا. «پیتر» هه‌مدیس کلاو ده چیته سه ری. ته واوی قه ول و به لینی یه کانی ئه و ده لاله ی که کریکاری بو کانگاکانی خه لووز له ئالمان کو ده کرده وه، سه باره ت به وه ی که هه ر کریکاریک مالی خوی ده دریتی...، بوو بو هیچ و ته واوی هیوا و به رنامه کانی خوی بو یه ک گرتنه وه ی خوی و خانه واده که ی، ورد و خاش بوون.

هاوکات له گه‌ل ئه‌وه‌ی که «سیلیا»ی ژنی به هه‌موو هیزی‌یه‌وه بو زیندوو هیشتنه‌وه‌ی خوی و مناله‌کان له «کوپنهاگ»، تیده کوشا؛ «پیتر» هاوریی تازه ده دوزیته وه له نیو کریکارانی رادیکالی کانگاکانی خه لووز و شان به شانی ئه وان له شورشی «سپارتاکیسته کان» له سالی ۱۹۱۸ له ئالمان دا به شداری ده کات....﴾

له کونسولی دانمارک له هامبورگ، بی یه‌ک و دوو لی کردن حه‌واله‌ی کنسولی سویدیان کرد چون ووتیان هه م به دیمه ن و هه م له شیوه ی قسه کردنی را دیاره که ئه و له ئه سل دا خه لکی سویده . ته نانه ت بو ئه وه ی میهره بانی خویان پیشان بده ن، ئادره سی کنسوله که ی سویدیشیان دایه. له کونسولی سوید، به حال و دوو به لا روخوش تر بوون. ئه لبه ت به و په ری به دگومانی یه وه له و چه ند کاغه ز و مه دره که ی به لایه وه بوون کولیانه‌وه . دوایه ش داوایان لیکرد به رگه ی ئازاد بوونی له زیندان پیشان بدات، هه رچه ن له بنیاده میکی شه رانی نه ده چوو. پرسیار وه ک ته رزه به سه ریا بارین و ئه و هه رچی ده هات به نابه دلی یه کی زیاتره وه، تا ئه و جیگایه ی بوی ده کرا له سه ره خو جوابی ده دانه وه. له کوتایی دا کونسول رازی بوو به وه ی که پاسپورتی بده نی به و مه رجه ی که ۵۰ مارک، که نرخی ده رهینانی پاسپورته که بوو بدا. جا به هوی ئه وه ی که ئه و ئه م پاره یه ی به ده سته وه نه بوو، ئه وانیش نه یان ده‌توانی پاسپورتی بده نی! قسه کانی بی سوود بوون و هه رچی ووتی که ئه وان بویه له کونسول دامه زراون که یاریده ده ری هاوولاتیه کانیان بن، حازر نه بوون له گه ل که سیک که بو گوزه رانی ئاسایی خوی پاره ی نه بوو، گفت وگو بکه ن.

قسه ی ئاخر بوو به وه که هه ر کات پاره ی پیویستی بو پاسپورته که په یدا کرد، ده توانی دووباره بیته وه. «پیتر» ئیتر گه یشتبووه گیانی. بریاری دا که ره قی ریگا بگری و بگه ریته وه ناوچه ی کانگای خه لووزی به رد. ئیتر ناکری له وه زیاتر خو نزم بکه ی. له گه ره کی کریکارانی کانگای خه لوز، لانی که م ده یتوانی له گه ل خه لک قسه بکا و دوستی هه بوون. سه ره رای تووره یی یه کجار زور، باش ده یزانی که به پیی پیخواس، له و سه رما و به فر و شلیوه دا، ناتوانی پیاده خوی بگه‌یینیته ئه‌وی. که‌میک دوورتر له ئیستگه‌ی قه‌تار، به سه‌ر دیوار و نه‌رده و ره‌یله‌کان‌دا بازی دا؛ بی ئه‌وه‌ی

هەواڵنامەی کتێب

ده نگی لیوه بی خوی گه یانده یه که م قه تاری بارکیش و خوی خسته سه ر. پاش ماوه یه ک که تاریکی داهات له و قه تاره دابه زی و له واگونی بارکیشی قه تاریکی موسافیری دا جیگای بو خوی خوش کرد.

... ئیستا ئیتر دووباره ساختمانه کانی ده ناسینه وه. ئه مه یان کارگه ی پولا بوو به خوی و دووکه لکیشه فراوانه کان، بورجی ساردکردنه وه، بار هه لکیشه کان، شوسته ی پولا و کووره به رزه کان. ئه مه ی تریان کارگه ی چیمه نتو بوو؛ به شی دروست کردنی پودر، به په نکه کان و کووره کانیه وه، که خوی وه ک شاریک بوو. له م لاش «ئا ـ گ ـ کیمیا» و له دوای هه موان، بورجی «ویلهیلیمینا» و چه رخی گواستنه وه ی بار؛ له لای چه پیشه وه ئیستگه ی قه تار؛ ئه مه ش ئاوایی یه که که بریتی بوو له مالی کریکاره کان.

له وه ی که مه جبوور بوو به پیی خوی بروانه وه ناو که لپی وه حشی کارخانه وه، هه موو گیانی ژانی کرد. به لام هه ر که چاوی به ئاوایی یه که که وت، به سه رسورماوی یه وه هه ستی کرد که ئه م ژان و ئازاره به ته واوی وون بوو و له جیاتان هه ستی کرد که هاتوه ته وه مال؛ که ئیره خاکی ئه وه و جیگه ی خوی دووباره گرتووه ته وه! ... ئه ری، لیره له لای ئه م ئینسانانه بوو که هه ستی به خومالی بوون ده کرد. لیره بوو که بو یه که م جار له ژیانی پر له ئالوزی و چه رمه سه ری خوی دا، ورده ورده له هو و په یوه ند و ئه نجامی رووداوه کانی ژیان، تیگه یشت. حالی بوون له و ه ی که هاوری یه تی هه ر ئه وه نیه که سیکت هه بی له گه لت مه شرووب بخواته و ه.... به په له ده رویشت. تاویکی تر ده یتوانی ریزه مالی «لوتتا» و « هاینیر» ببینی. دیار بوو که خه لکیکی زور له مال نین. تو بلیی ئه وان له مال بن؟! ده بی وه زعیان چون بی؟ ئه م شه ره ده بی چه نده ته ئسیری له سه ر ژیانی ئه وانیش دانابی؟ به دریژایی ریگاوه تا ئیره، ئاسه واری شه ر له هه موو شوینیک دیار بوو. دیاره که لیره ش ده بی ته ئسیری خوی دانابی. ده بی چه ند که س له هاوری کانی لیره نه مابن؟ «لوتتا» و «هاینیر» ده بی چون پیشوازی لی بکه ن و چون سه باره ت به و فکر بکه نه وه؟ ئه م پاره یه ی که قه رزداریان بوو چی؟ به خوی ووت که کاری زیاده ده کا تا پاره که ی بو بدریته وه.

ئه وه ماله که بوو! ئه و کچه هه ره بچکوله ش «لوری »یه، که وا خوی له شال و بلوزدا پیچاوه ته وه، و له گه ل چه ند که نیشکی بچکوله ی تر به ده وری قوراوه که دا باز ده ده ن. کاتی بانگی «لوری» ی کرد، ده تگووت ده نگی به خواستی ئه و نایه ته ده ر. کچه که خیرا سه ری به رز کرده وه؛ و نیگای له سه ر ئه و نه گیرسایه وه. «پیتر» بی ئه نداز ناهومید بوو. به لام که نیشکه که جاریکی تریش سه یری ئه وی کرد، روخساری گه ش بووه وه و رای کرد بو لای.

ـ پیتر؛ خو ئه وه پیتره! که نیشکه که ئه مه ی ووت و خوی له باوه شی «پیتر» هاویشت. ئه وه نده دلی پر بوو که مه جبوور بوو بو له حزه یه ک سه ری له شالی «لوری » دا بشاریته وه. به لام «لوری» نه یده توانی راوه ستی، خوی له باوه شی هینایه ده ر و به غار چووه وه بو مال:

ـ دایه، دایه، «پیتر» هاتووه ته وه!

ده رگای مال که وته سه ر گازی پشت. ئه وه ش «لوتتا»...، بو ماوه یه ک هه روا به سه رسورماوی و ناباوه ری یه وه سه یری «پیتر»ی کرد و ده ستی به به رهه لبینه که ی پاک ده کرده وه. ئه مجار له خوشحالی را قیژاندی و بالی گرت بو ناو ئامیزی «پیتر»:

ـ پیتر؟! ئه وه به راستی خوتی؟!

ئه و باره ی له سه ر دلی «پیتر» قورسایی ده کرد، داکه وت. ئه ری، ئه و گرابووه وه مال.

ـ وه ره ژوور. وه ره و قسه م بو بکه. «لوتتا» ده ستی «پیتر»ی گرت و به ره و ده رگای ئاشپه زخانه رایکیشا و له سه ر جیگایه که ی جاران له ئاشپه زخانه داینیشاند. «لوتتا» ده هات و ده چوو؛ ئاگری کوو ره که ی خوش کرد؛ ئاوی له به ر ترومپای چالاوه که هینا و قاوه ی وه سه ر خست؛ له ناکاو راوه ستا و به چاوی پر له نیگه رانیه وه سه یری «پیتر»ی کرد و پرسی:

ـ هه ر ته نیا خوت هاتوویه وه؟ چ رووی داوه؟ هه یرو... چه نده کز بووی!! ئه ی هاوسه ره که ت و... کوان؟ شتیک به فکری

دا هات، به لام پیش خوی گرت. دووباره به په ژاره وه رووی تیکرد، که وته پسکه پسک و: ده ی باشه، ئاخر...؟

روخساری «پیتر» ره ش هه لگه را و ده ستی به گیرانه وه ی به سه رهاته که ی خوی کرد. «لوتتا» هه ر وه ک زمان له زاری دا نه بی، مته قی لی برا بوو؛ چاوی پر بوون له فرمیسک و له تووره یی و نفره ت هاواری کرد:

ـ ئاخر چون ده توانن ئا به م جوره له گه ل مروڤ ره فتار بکه ن. ده ک نه مینن به خویان و ئه م شه ره نفرین کراوه یان.

«لوتتا» به په له خوی گه یانده وه مه نجه له که؛ قاوه که ی که قاوه ی هاراو بوو، کولاند؛ هه لبه ت له وه ش زیاتر نه یبوو.

«روبرت» کوری گه‌وره‌ی مال هاته ژوور. به خوشحالیه‌وه به خیرهاتنی «پیتر»ی کرد و هیندیک راوه ستا و گویی بو قسه‌کان هه‌لخست. کاتی پیتر خه‌ریکی گیرانه‌وه‌ی به‌سه‌رهاتی زیندانی بوونه‌که ی خوی بوو، له ناکاو له «لوتتا» ی پرسی:

ـ شووه که ت «هاینیر» له کوی یه ؟...حه تمه ن له سه ر کاره؟

له روخساری «لوتتا» بوی ده رکه وت که « هاینیر» له سه ر کار نیه.

ـ بانگ کرا بو سه‌ربازی. (لوتتا، رووی وه‌رگیرا) هه‌ر وه‌کوو زوربه‌ی هاوریکانمان. کاربه ده ستان، دایم باسی ئه و ده‌که‌ن که کاری کانگاکان زور گرینگه. زوریک له کریکاره‌کانیش به نیوی «زه‌روور بوون» له کانگا راگیراون و نه ناردراو نه جه بهه. به لام «هاینیر» به ر ئه م به شه نه که وت! ئاخر خویان ده زانن که ئه و هه لسوراویکی سیاسی یه.

هه‌رچه‌ند «پیتر» خوی له‌م فکره شه‌رم گرتی، به‌لام به خوی ووت: «که وابی بو دامه‌زرانی دووباره لیره نابی موشکیله یه کی ئه وتو هه بی.» لوتتا هه ر وا بوی باس ده کرد که وه زع چوونه. دیار بوو که هه موو شتیک ئال و گوری به سه ر دا هاتبوو.

بی ئه وه ی هیچ قسه یه کی لی کرابی، لوتتا ته ختی خه ویکی بو «پیتر» ئاماده کرد. «پیتر» قه رار بوو له دیوی خه وی «کارل»، که ئیستا کریکاریکی له هیستانیش (پولونیایی) وه ک کری نشین له دیوه که ی دابوو، بخه وی.

...کاتی پیتر روژی دوایی چوو بو کانگا و داوای کاری کرد، ده‌ست‌به‌جی کاریان دایه؛ به‌لام سه‌باره‌ت به حه ق ده سته که ی مه جبوور بوو وه ک سیک که پیشتر له وی کاری نه کردووه، له هه وه له‌وه ده ست پی بکاته وه . ئیستا ئیتر وه زع گورابوو و کارفه رماکان ببوونه شیر. به کریکاره کان ده ووترا «دانیشتوانی پشتی جه بهه» و کاربه ده ستان بی ئه وه ی ماندوو ببن دایم جه بهه یان ده کرده بیانوو و له خه لکیان ده ویست که نابی چاوه روانی یه کی ئه وتویان هه بی.

هیندیکیشیان به ئاشکرا ده وه رین: « له جه بهه ی شه ر دا باشترین روله کانمان خه‌ریکن له خوینی خویان ده گه وزن و سه گی وه کوو ئیوه ش زاتتان هه یه باسی حه ق ده ست بکه ن. یه کا و یه کی ئیوه ده بوایه به زور کوچ درابان!»

***

دیسان قیژه‌ی نه‌فره‌ت باری زه‌نگه‌کانی کارگا به سه‌ر ژیانی روژانه‌ی «پیتر» و به ملیونان که سی تر له مه نجه لی گه وره ی ناوچه ی «روویر» (له ئالمان) دا حوکمی ده کرد. زه نگه کان ده یان قیژاند و له هه موو لاوه، له پیش و له پاش و له ته نیشت ئه و را، له توالیته کان را، له پلیکانه کان را، گیان له به ر ی تر به و په ری خیرایی یه وه به ره و ئاسانسوری کانگا ده‌رویشتن که ده‌چووه ناو جه‌رگی عه‌رزه‌وه. گیان‌له‌به‌ره‌کان کلاوی کانگایان به سه ره وه بوو، داکیشراو هه تا سه ر لووت. یه خه ی که واکه یان هه لدرابووه وه بو به ربه ره کانی له گه ل سه رمای مانگی ریبه ندان و چه ناگه و ملیان تییدا حه‌شارده دا. کریکاره‌کان وه‌ک له کونه‌میرووی هارووژاو را هاتبن، له گه‌ل سه‌رما و ته زوو به ره و ده روازه و سالونی ئاسانسوره‌کان گرول ده‌بوونه‌وه و ده‌پیچرانه‌وه. له سالونی گورینی لیباس، لیباسه‌کانی مالیان ده‌رده‌هینا؛ له پیچکه یه کیان داویشتن و به میچی سالونه که وه هه لده واسران. پیچکه لیباسه کان له ریزیکی دوور و دریژ، له به رانبه ر حه مامه ره ش هه لگه راو و هه لم تیپیچراوه کان، له حه وا دا ده خولانه وه. «پیتر» به خه یالی دا هات که ئه مه سمبولیکه له وه ی که ده بی یه کا و یه کی کریکاره کان به ر له دابه زینیان بو ناو جه رگی کانگاکه، هه رچی به له شیانه وه، ده ری بینن و به جیی بیلین. دواییش، پاش دوازده سه عات کاری دژی ئینسانی؛ دوای ئه وه ی که ئاره ق چوره چوری کرد؛

رژایه ناو چاو، سووتاندیه وه و توانای بینیایی بری، دوای ئه وه ی چورایه سه ر مل و سینگ و پشتین و دوای ئه وه ی وه‌ک جوگه‌له‌یه‌ک رژایه سه‌ر ران و پشتی پی؛... ئه‌ری تازه ئه‌و کات ده‌یانتوانی به له‌شی کوتراو و گیانی پر له ئازاره وه پیچکه ی لیباسه کانیان داکیشنه خوار و بخزینه وه ناو خویانه وه . به لام ده بوایه چه ن سه عاتیک تیپه ر بووایه تا شتیک به نیوی ژین گه رابایه وه ناو لیباسه کان؛ ژینیک که له وانه بوو سه عاتیک ده وام بینی به ر له وه ی خه و به سه ر مروڤ دا زال بی و دووباره روژ بیته وه و هه موو شته که سه ر له نوی دووپات ببیته وه. ته واوی مانگی یه که م، «پیتر» هه ستی به بیزاری یه کی وه ها ده کرد، که ئه گه ر له به ر بی تاقه تی و ماندوویی نه بوایه، وازی هینابوو.

«پیتر» زوو بوی ده رکه وت که باشترین هاوریکانی ئیتر له سه رکار نه ماون، که له راستی دا، لیزانترین و ووشیارترین کریکاره کانیش بوون. ره نگه ئه مه ش ببووه هوی ئه وه که دوو هینده ی تر هه ست به ماندوویی بکات. سه ره رای ئه مانه ش قاتی و ده‌ست نه‌که‌وتنی پیداویستی ژیان، روژ له گه‌ل روژ خرابتر ده‌بوو و رووحی ئینسانی ده هاری. ته نیا روژانی یه ک شه ممه چاوی به «لوتتا» ده که وت و فرسه تی ئه وه ده بوو تاویک له گه ل یه ک قسه بکه ن. له روژه کانی کار دا، ماندوویی له سه ر سفره به ری نه ده دا. ئه وسا نه هیزی بیرکردنه وه ی بوو نه قسه کردن.

روژی یه ک شه ممه یه. هه تاوی مانگی ره شه مه به حال ده توانی دیواری دووکه ل ببری و خو بگه یینیته ناو مالان و ئه و منالانه ی که له حه وشه کان دا کایه ده که ن. ئه وه ی له هه تاو له ناو مال به دی ده کری، تیشکیکی کزه که له په نجره را دیته ژوور و ده که ویته سه ر رووميزی ئاشپه زخانه که . «لوتتا» به سه به ته یه که وه له په‌نا میزه که دانیشتووه. رووبه رووی ئه و، «پیتر» له سه ر ته خته که دانیشتووه. «پیتر» له به حری خویندنه وه ی روژنامه‌یه ک دایه و له راستی دا خه ریکی دوو کاره : له لایه ک ئاگاداربوون له باس و هه وال و له لایه کی تریشه وه فیربوونی زمانی (ئالمانی). پیش نیوه رو کاتی که له کولونیه که دا خه ریکی پیاسه کردن و هه واخوری بوو، تووشی «راینر» ده بی و روژنامه که ش هه ر له و وه رده گری. «راینر» به دیتنی دووباره ی ئه و خوشحال ببوو؛ پیتریش هه روه ها له وه خوشحال بوو که لانی که م یه کیک له هاوریکانی رابردووی، له کانگا مابووه وه و نه ناردرابووه جه بهه ی شه ر. «راینر» به پیکه نینه وه بوی باس کرد که نه ناردرانی ئه و بو جه بهه ی شه ر به هوی دوو شته وه بووه: یه که م به هوی شاره زایی تایبه تی ئه و به سه ر دریلیکی نوی و دووهه میش له ترسی ئه وه ی که بوونی «راینر» له جه بهه ی شه ر دا له وانه بوو رووحیه ی باقی سه ربازه کان تیک بشکینی. «راینر» ووتی که تاویکی تر دی بو مالی «لوتتا» بو باس کردن سه باره ت به کوبوونه وه یه ک و له وانه یه «هوبرت بورش»یش له گه ل خوی بینی. «پیتر» به بیستنی نیوی «هوبرت» که‌میک نیگه‌ران بوو. که‌وته‌وه بیری گالته جاری «هوبرت» له کاتی مان گرتنه که دا.

له و روژه وه «پیتر» هاتووه ته وه، شتیک له سه ر دلی «لوتتا» قورسایی ده کات. هه رچون بووبی ده بی ئه م باره له کول خوی بکاته‌وه: به‌لام تا ئیستا جه‌رگی ئه‌وه‌ی نه‌بووه بیدرکینی. نیگای خیرای «لوتتا» له سه به ته که تیده په ری و له سه‌ر «پیتر»ی دریژ و رووح له به‌ردانه‌ماو، ده‌گیرسیته‌وه. «پیتر» روژنامه‌که‌ی له سه‌ر میزی ئاشپه‌زخانه بلاو کردووه ته وه سه ری خستووه ته نیو ده سته کانی. به هوی ئه و فشاره ی که بو خوی دینی تا له نووسراوه که حالی ببی، بړو ره شه کانی تیک هه لچوون و گنجیک که وتووه ته ناوچاوانی و به م جوره ئازار کیشانه که ی ئاشکرا ده کا. لوتتا به خوی ده لی: « پیاوی بیچاره؛ چت به سه رنه هاتووه...».

«لوتتا» ده ست به نیو سه به ته که دا ده گیری؛ نامه که دیته به ر ده ستی، که پیشتر خستبوویه ئه وی، تا ئه گه ر هاتبا و جه رگی بووایه ئه مرو بیداتی. لوتتا گه رووی ساف ده کا:

ـ پیتر گیان، نازانم له خه ما چونت پی بلیم، به لام ئه م نامه یه به هاری رابردوو گه رایه دووایه. خوم لام وایه که ده بوو پیت بلیم.

«پیتر» که له ده نگی مه حزوونی لوتتا ترس دایگرتبوو، سه ری به رز کرده وه . لوتتا نامه یه کی گنج تیکه وتوو ده داته پیتر. ئه و نامه یه ی که پیتر به و هه موو هه ست و سوزه و به ده رده سه ری زور بو « سیلیا»ی هاوسه ری نووسیبووی!

نامە کە هە لپچرابوو، دووبارە چە سپ کرابووە وە و چە ندین موری لیدرابوون. ناوە روکی یەکیک لە مورە کان بریتی بوو لە : « لە لایە ن دایرە ی پاشایە تی کونترولی نامە وە، کراوە تە وە ». یە کی تریان نووسرابوو: «بگە ریتە وە بو نیرە ر». هە روە ها زور رە قە م و ژمارە و دە سخە تی لە خوینرانە وە نە هاتوو.

_ ئە مە ئیتر مانای چیە ؟ بە ترسە وە سە یری لوتتا دە کا. کە وابی نامە کە هە رگیز نە گە یشتووە تە دە س «سیلیا»؟ بە لام ئە مە وە حشتناکە ... یان رە نگە هە ر باش بووبی کە نە گە یشت. لە زیندان شە و نە بوو کە بیر نە کاتە وە و ئازار نە بینی لە وە ی کە داخوا «سیلیا» بە دیتنی نامە کە چە ندە جنیوی پی دە دا کە وا ئە وانی بە جی هیشتووە و هیچ هە والیکی لە خوی نەناردووە. دلخوشی خوی دایەوە کە «هەر نەبی پارەکەیان پی گەیشتووە، بەلام... لە ناکاو لە جیی خوی رە ق هە لگە را. بە خیرایە کی بی وینە نامە کە دە کاتە وە. هە موو لاپە رە کانی نامە کە پر کراون لە موری جوراوجور؛ بە لام هیچ ئاسە و اریک لە دوو ئە سکناسە پە نجا مارکی یە کان نە بوو. پیتر سە یری لوتتا دە کا و دە قیژینی:

_ پوولە کە ! پوولە کە نە ماوە !

_ بینە منیش سە یریکی بکە م.

لوتتا پاکە تی نامە کە لە دە ست پیتر دە ردینی و دە یپشکنی. نە خیر، هیچ ئاسە واریک لە پوول نیە بە لام لە جیاتان بەرگیک کاغەزی تەسکی تیدایە کە لە سەری نووسراوە: «بە پیی پاراگرافی... ناردنە دەری پوول، دژی قانوونە و هە ربویە ش ئە و پوولە ی کە لە پاکە تی نامە کە دایە، لە لایە ن دایرە ی گومرگە وە دە ستی بە سە ردا دە گیری»....

* «دییتەسیدرستراند» Ditte Cederstrand نووسە ری ژنی دانمارکی، سالی ۱۹۱۵ لە دایک بوو و یە کە م بە رهە می ئەدەبی خوی سالی ۱۹۵۳ پیشکەش کرد. «دیتتە» زیاتر بە هوی زنجیرە رومانی «میژووی هەرگیز پرسیار لینەکراوەکان» نیوی دەکرد و بوو بە خوشەویستی جەماوەریکی بەرین لە دانمارک. مەوزووعی ئەم زنجیرە رومانە، شەرایەتی ژیان و کاری چینی کریکار، بە تایبە ت لە ئالمان و دانمارک، لە سالە کانی ۱۹۰۰ دایە. رومانی «تو کوینده ری، کریکار»، لە باری میژووی رووداوە کانە وە، یە کە م کتیبی زنجیرە ی ناوبراوە . « دیتتە سیدرستراند» سالی ۱۹۷۹ «خە لاتی ئە دە بی نیکسو» ی Nexo-priset پیشکە ش کرا.

***

هەواڵنامەی کتێب

دی موو کرا تی

دهوک _ که مال که ریم عبدالله

قه ره بالغی یه که، کلکی وشتر ده پچری. روژی حه شر چوونه، ئاوه هایه! هه رچه ند بیرم لی ده کرده وه چون ئه م دیواره ببرم، وره م ده رووخا. ئاپوراکه گیژی ده خوارد و له گه ل سوورانه وه دا، چه ند که سیک له ده رگاکه وه خویان ده ته پانده ژووره وه و له دواوه ش کومه لیک له سه ر شوسته که وه به رده بوونه وه سه ر جاده که و ده رمانه مل یه ک. وه کوو ئه وه ی هیچ نه بوویت، خویان ده ته کاند و له پاشه ل را تیهه لده چوونه وه.

دوای توزیک تیرامان بوم ده رکه وت که به هیلیکی راست، گه یشتن به مه خسه د مه حاله. چونکه ره تی چوونه ژووره وه ، له ئاپورایه ک که ده خولیته وه، بازنه یی یه. که واته به هیلیکی چه ماوه له قه برغه وه ده بی خومی پیدا بکه م. ده ست به جی له ته نک ترین شوینه وه خوم دا به ده م گیژه لووکه که وه و نوقم بووم. دواتر هه ر ئه وه نده ی ده مایه وه که کاتی گه یشتمه به رده م ده گا، ده ست و برد بم و خوم بته پینمه ژووره وه.

سووره که چاره که بازنه یه کی ته واو نه کردبوو، ده سته کانم له شیشی ده رگاکه گیر کرد. چون گیر کردنیک! ده تووت باوه شم به مه رقه دی غه وزدا کردووه. ئه وانه ی دواوه ش له تاوا که ده ستیان به ده رگاکه نه ده گه یشت، شان و مل و کراسه که میان راده کیشا. کومه لیک پشتی ده رگاکه یان گرتبوو و پالیان پیوه ده نا تاکو نه یکه ینه وه. له ناکاو درزیکی تیکه وت و خوم ته پانده ژووره وه. له ته کانی چوونه ژووره وه م دا، شیره له کراسه که م هه ستا. خوم له ژووره وه و ملیوانی کراسه که م له ده ره وه به ده ست یه کیکی تره وه له سه رچوپی بوو. به سه ر خوم دا نه هیناو سه رکه وتنی چوونه ژووره وه م به هیچ نه ده گوری یه وه. رووم وه رگیرا و به ره و هول ملم نا. به ده م ری وه خوم ریک خسته وه ده ستیکم به سه ر و قژم دا هینا و له ده رگای هول ئاودیو بووم. خه لکیکی که م له ژووره وه بوون، که چی له وه ی ده کرد له شوینی چول بگه رین. دامنابوو له ریزی یه که م دابنیشم. به لام که ته ماشام کرد، ریزه کانی یه که م و دووه م و سی یه م به نووسین دانیشتنیان له سه ر قه ده غه کرابوو. ئاره زووی دانیشتن له سه ر ریزه کانی پیشه وه وه کوو شه مشه کویره به ره و تاریکایی دواوه هه لکشا و تاریکایی هوله که خه ست تر بووه له چاوه کانم دا. ئیستا ئیتر نه ده توانم له و کوره ی که قه وله بگیری، قسه یه ک بکه م و نه له ته له فزیونیش ده رده چم. به کراسی بی ملیوانه وه، ملم راکیشا و له دوای دواوه له سه ر کورسیه ک هه لتووتام. نه گفتوگو و نه ته له فزیون؛ چه پله لیده و هه قت نه بیت.

ورده ورده هوله که پر بووه وه و ده رگای هاتنه ژووره وه ش داخرا. پاش توزیک، میوانه به ریزه کان له ریزی پیشه وه جیی خیوان گرت و به ریوه به ری کور، چووه پشت مایکروفون و پیشکه ش که ری کوریش له پشت میزه که وه لاپه ره کانی بلاوکرده وه و دانیشت. ئیتر ئیوه و ده قی ته واوی کوره که :

« ....

ئازیزان ... میوانه خوشه ویسته کان.

به خیرهاتنی هه موو لایه کتان ده که م. وانه ی ئه مرومان ده رباره ی چه مکی دیموکراتی یه. هه ر وه ک ده بینن ووشه که له چوار برگه هاتووه: دی _ موو _ کرا _ تی. ناواخنی فه لسه فی ئه م زاراوه یه ده گه ریته وه بو هه ل و مه رجی پر بایه خی ئه مروی جیهان. وه کوو ده زانن هیچ له هیچه وه نایه ته بوون و هه موو شتیک له شتیکی تره وه ده رده کیشری!

دی مووکراتیش وه ک هه موو شتیکی تر مانای گشتی و تایبه تی خوی هه یه و ره نگ دانه وه‌ی بوچوونه گشتی یه کان له شته تایبه تی یه کان دا خویان شاردوه ته وه و ئیمه ش ته نها بو تیگه یشتن ده بی پی یان هه لگرین، تاکوو گیران ده که ین و لییان ده کولینه وه .

ئازیزان... جاریکی تر به خیر بینه وه . ئیستاش ئیوه و ماموستای کور گیر(چه پله له ریزه کانی پیشه وه ده ستی پیکرد و به ره و دوا هه لکشا). هیوادارم به هه ول و کوششی هه موان خشتیک له باله خانه ی بیر و بوچوون ده ربینن و به هیوای خشته کانی تریش فه رموون (هه مدیس چه پله).

ـ سوپاس... سوپاس (هه ستایه سه رپی، سه ری داگرت و دانیشته وه) زور سوپاس بو تو و بو ئه وانیش (چه پله).

له راستی دا، زورن ئه‌و زاراوانه‌ی که جیی مشت و مرن و هین و منهینی زوریان له سه‌ر ده‌کریت. هه‌لبه‌ته، له واقیع دا، وا تیده گه م، به راشکاوی ده بی بلیم، ناکری هه موویان له یه ک کات دا بدرینه به ر ریژنه ی لیکولینه وه و له تواناش دا نیه. بویه یه ک! یه ک! بویان داده نیشین. به و هیوایه ی له پاشه روژیکی نزیک دا بتوانین ته واوی ئه و زنجیره لیک بترازینین و یه‌ک یه‌ک، لیره و له‌وی، هه‌لس وکه‌وتی بابه‌تیانه‌یان له گه ل دا بکه‌ین. ئیستاش به یه ک له و زاراوانه ده ست پی ده که ین، ئه ویش: دی ـ موو ـ کرا ـ تی یه.

ئاشکرایه له چوار برگه پیک‌هاتووه و به هه‌ر چواریانه‌وه بربره‌ی پشتی زاراوه‌یه‌کیان پیک هیناوه. ئیستا ئیمه هه‌لده‌ستین به هه‌لوه‌شاندنه‌وه‌ی تیئوری ئه‌و برگانه و پاشان هه‌ر یه‌که و له شوینیک‌دا، له رووی عه‌مه‌لی یه‌وه جیگیریان ده که ین؛ تا کوو له رووی سیاسی یه وه ئارامی ببه خشن.

ئاماده بووانی به ریز... خوتان شاهیدن که زاراوه ناوبراو چوار برگه یه. که س نکولی هه یه له وه ی ووتم؟ (بیده نگی). که شتیکی هه یه بو خستنه سه ر؟ (غلبه غلب).... زور باشه، که واته ئیستا یه کسه ر ده چینه سه ر نه شته رگه ری بابه تیانه و زانستیانه ی برگه و ماناکان و یه کالا کردنه وه یان.

یه که م برگه : (دی). دارا دوو داری دی. برگه ی (دی) له هه ر دوو شوینه که دا ئه مه ده گه یه نی: له ریگه ی مه لبه ندی توربه ندی چاوه وه ، وینه یه ک بو میشک ئاراسته ده کری و پروسه ی دیتن به ئه نجام ده گات. که س نکولی هه یه له م راستی یه زانستیه؟ ئه گه ر شتیکیتان هه یه بو خستنه سه ر؟ تکایه (کورس، «زور راسته»). زور باشه، ئیستا ده چینه سه ر برگه ی دووه م (موو) واته: تووک، بو نموونه مووی لاچه نگ، موی بن بال، مووی هه موو شتیکی تر دوای برینه وه؛ ئای که شتیکی پیسه، تو خوا وانیه؟ (پیکه نین، «به ره وه لا، ده م خوش).

سوپاس، ئیستا به دلنیایی یه وه هه لده کوتینه سه ر برگه ی سی یه م (کرا)؛ فرمانی رابردوو و گوزاره ی (دی موو). بو نموونه : دیم مووی سه‌ری کرا. به مانایه‌کی‌تر، دیم سه‌ریان تاشی؛ یان سه‌ریان بری. که س ره خنه ی هه یه؟ (غلبه غلب، پاشان بیده نگی). زور چاک. به بی زیان و له که ش و هه وایه کی ـ دیم مووی کرا ـ خه ریکه له کوتایی کوره که نزیک ده‌بینه‌وه. ده‌مینیته‌وه: (تی) که برگه‌ی چواره‌می زاراوه‌که‌یه. له به‌ر ئه‌وه‌ی به ته‌نیا ماوه‌ته‌وه، هیچ حیسابیکی بو ناکه ین و له راستی دا دوای پروسه ی لیک ترازاندن، هیچ مانایه کیش نابه خشی. ده لین چی؟

(ـتووری ده)!

ـ زور باشه. به هه ول و کوششی ئیوه و من توانیمان به سه ر یه کیک له سه خت ترین چه مکه میژوویی‌یه کان سه رکه وین؛ له‌وه‌ش زیاتر، توانیمان مانایه‌کی خومالیشی پی ببه‌جشین و چی‌تر پشت به زمانه بیگانه کان نه به ستین. به مه پاک سازیشمان کردووه و کوره هه ر مه پرسن شتی زورمان ئه نجام داوه!

ـ(پیکه نین)

ـ ئیستا به سه‌ر یه‌که‌وه با بزانین چیمان کردووه؟ دیم مووی کرا. ئاشکرایه بو هه‌موان، به تایبه‌ت ئیوه‌ی ئازیز(ئیشاره تی کرد بو ریزه کانی پیشه وه)، که زاراوه دهبیت سووک بیت له ووتن دا و باشتره له ئه سله که شیه وه نزیک بیت. له به ر ئه وه پیشنیهاد ده که م که دوا شیوه ی زاراوه که وه هابیت: فرمانی زاراو ه که، بدریته پال که سی سی یه می

نادیار؛ واتە پیتی (م) لە فرمانی (دیم) دەربکری. هەروەها پاشگری (ی)یش لە ووشەی (مووی) دەربکریت و بەم شیوە یە ی لی بی : (دی موو کرا)، تاکوو نە دیار بیت کی دیتی، نە مە علوومیش بیت کی ئاوە رووت کرا و پاشان کی بردی. ئە گە ر ووتیشیان، چون و کە ی و بو چی و چی؟! دە لیین:

ـ خوا وە کیل دی موو کرا. ئیتر سوپاس. (چە پلە، چە پلە، چە پلە)

((تە واو.......... نە بووە!))

***

هەواڵنامەی کتێب

گەڕانەوە بو سەر کار

وە رگیران و ئامادە کردنی ف. نازری

<u>پیشه کی</u>

سە بارە ت بە مانگرتنی کریکارانی کانگاکانی خە لووزی بریتانیا لە سالە کانی ۸۵ _ ۱۹۸۴ کتیبی زور نوسراوە. یە کیک لەم کتیبانە "خوی لە سەر برین ***A turn of the screw***" نوسراوەی مارتین والکرە ***M. Walker***. پاش تە واو بوونی مانگرتنە کە، مودیری "شریکە ی خە لووزی بریتانیا" لە دژی کریکارانی خە باتکار پیلانی زوری گیرا و زە خت و زوری خستنە سە ر. کتیبە کە باسی ئە و پیلان و زە خت و زورانە یە کە «مارتین» بە کە لک وە رگرتن لە بە سە رهاتی کریکارە کان، کردوویە تی بە کورتە چیروک.

«مارتین والکر» لە سالی ۱۹٤۷ ی زایینی لە شاری منچستر لە دایک بوو و وە ک تە راحی گرافیک، خویندنی تە واو کرد. «مارتین» لە سالە کانی حە فتا دا، لە کەمپەین بو دیفاع لە زیندانیانیک کە پولیس بە دژیان پیلانی گیرابوو، بە شداری کرد. ئە مە بووە هوی ئاشنا بوونی لە گە ل قانونە جە نایی یە کان. «مارتین» لە کاتی مانگرتنە کە دا مشاوری حقوقی "یە کیە تی سە راسە ری کریکارانی کانگا" بوو. نووسە ر بو ئاشنا بوون لە گە ل شە راییتی کار و ژیان و خە باتی کریکارە کان، ۷ سال لە کانگاکانی خە لوزز کاری کردووە.

ئە م بە رهە مە کە دە یخویننە وە یە کیک لە چیروکە کانی کتیبی ناو براوە.

❊❊❊❊❊❊❊❊❊❊❊❊❊

سەعات چواری بەیانی، کاتی کە «مایک» **Mike** بە زە نگی سە عاتە کە لە خە و راپە ری، دوو فکر لە میشکی دا چەنگەبەری یەک بوون: یە کیان، دەمەقرەیەک بوو کە شەوی پیشتر لە باشگای(نە قابە) کریکارن دا لە گە ل باوکی بووی. باوکیشی وە کو خوی کریکاری گرووپی «فە یس» **Face** بوو. سالی ۱۹٦۲ ئە و رە هە ندە ی کە ئە و کاری تیدا دە کرد رووخا و لە ژیر رە هە ندە رووخاوە کە دا حە بس بوو. ئە و پوولە ی کە "شریکە ی خە لووزی بریتانیا" وە کو غە رامە ت پیی دابوو، زور کە متر بوو لە وە ی کە دە بوو پیی بدرابا. باوکی پاش ئە و رووداوە و تیپە ربوونی تە مە ن، بریک تیک چوو بوو و بە د ئە خلاق ببوو.

دە مە قرە کە لە سە ر شتی ورد دە ستی پی کردبوو و لە ئاخریش دا باوکی، تاوانی هە رچی بە دبە ختی و بە لای دونیای خستبووە سە ر شانی رە ش پیستە کان.

فکرە کە ی تری سە بارە ت بە کار بوو. «مایک» لە وە ختی دیاری کراو دا نە گرابووە وە سە ر کار. لە جیاتان دوو روژ لە مال بوی دانیشتبو و هە ولی دابوو کە ئیحساس و هە ستی بە رامبە ر بە مانگرتنە کە جە م و جورکا. بە ر لە مانگرتنە کە، «مایک» لە و شوینە ی کانگا دا کاری دە کرد کە بو تە قاندنە وە نە دە بوو. ئە و روژانە ی دە هاتە وە بیر کە لە سە ر زگ دە رویشت و بە قولنگی تایبە تی، دە کە وتە گیانی شاخە کان و تیکە لاویک لە ئارە قە و توزی خە لوز، گیانی دادە گرت. تە نانە ت پریشکی وردە بە ردی تیژ، ماندوویە تی بالە کانی و گە رمای هە وای هە ست پی دە کرد. بە ر لە وە ی بخە ویتە وە، پە تووە کە ی لە سە ر خوی لادا. ترس لە کار، زال ببوو بە سە ری دا.

«مایک» لیوانی چایە کە ی خواردە وە؛ دوو ساندویجە کانی (بابولە نان) لە یە خچال هینانەدە ر و کە وتە ری. هە وا تاریک بوو. باران دە باری و «مایک» تە نیا ریبواری شە قامە کە بوو. کە گە یشتە شە قامی ئە سلی، دوو کریکاری کانگای دی کە سە ریان خستبووە قولایی یە خە ی پالتوکە یان.

هه ر دووکیان بو "روژ باش" ووتن به «مایک»، سه ریان له بالتوکانیان ده رهینا و بردیانه وه ناوه وه . ئوتوبووسه که هات. جمه ی ده هات! ده نگ له هیچ که سه وه نه ده هات؛ یان له فکر رو چووبوون یان به هوی ماندوویه تی و بی خه وی یه وه نه وزیان ده دا.

«مایک» له شازده سالی یه وه، دوو روژ دوای ته واو کردنی مه دره سه، ببوو به کریکاری کانگا و تا ئیستا که سی و دوو سال له ژیانی تیپه ر ببوو، له شاروچکه که ی خویان به ولاوه تر نه چوو بوو. هاو سه ره که شی هه روا. دوو منالیان هه بوو، یه کیان دوو سالان و ئه وی تریان شش مانگان. «مایک» ئه ندامی کومیته ی لقیکی یه کیه تی کریکاران و سکرتیری (welfare) «ئاسایشی کومه لایه تی» بوو. کاری له کوتایی نه هاتوو و سه خت، شاره زایی یه کی ته واوی پی به خشی بوو. هه ر وه ها به باشی شاره زایی به سه ر مافی کریکارانه وه بوو و پاریزگاری لی ده کردن. هه ر به و بونه وه ش وه ک ئه ندامی کومیته ی لقی "یه کیه تی کریکاران"ه وه هه لبژیردرا بوو.

که پی ی نایه نیو کانگا، بونیکی ئاشنای پی گه یشت و هاو کات ده نگیکی ئاشناشی بیست:

ـ"توش هه ر به وه گه یشتی که بییته وه سه ر کار. وانییه مایک؟!"

یوتز Bones بوو که به پیکه نینه وه قسه ی ده کرد. «مایک»یش به پیکه نینه وه جوابی دایه وه و چووه ناو ریزی باقی کریکاره کان له به رده م وه تاقی کونترول دا. ۱۲۰۰ ژماره به قولاپه وه هه لواسرابوون. هیشتا «مایک» ژماره که ی خوی نه ووتبوو که خستیانه ناو ده ستی. به ره و شوینی کوبوونه وه ی گرووپی «فه یس» که وته ری. هه ر سی و شه ش هاوری که ی، هه موویان له وی بوون و به دیتنی ئه و کردیانه چه پله ریزان و هه را. ئه مجار به یه که وه رویشتن که وه سائیله کانیان وه رگرن: کلاو خوود به چراکه یه وه، قولنگی ده سک کورت، عه ینه ک، که مه ر به ند و چرایه ک که پییه وه هه لده واسری. کاتیک هه موویانی تاقی کرده وه، له گه ل باقی هاوری یان به ره و قوولایی ۹۲۰ میتری زه وی که وتنه ری. کاتی که به ره و ئاسانسوره که ریکه وتن، ده ده قه ی مابوو بو شه شی به یانی. له سه ر ریگا، یه کیک له مودیره کانی ژیرووی دیت که چه پ چه پ سه یری ئه وی ده کرد. لای خوی ووتی: "هیندی شت دوای مانگرتنه که گوراون." چوونه ناو ئاسانسوره که . جیی نه فه س کیشان نه بوو. گه رچی سه فه ره که یان به ئاسانسوره که زیاتر له دوو ده قه ی نه خایاند، ئیسقانه کانی که وتنه ژان. که دابه زین، به رپرسی گرووپه که که سه کانی ژمارد و به ریز به ره و شوینی کاره که یان که وتنه ری. گرووپه کانی تریش هه ر وه ها.

بریک له شوینه کان زور گه رم و بریکیان زور سارد بوون. دریله گه وره کان و ده زگای هه لمژینه ره کان که ده خرانه کار، ته ختی کانگاکه ده له رزی و گوی ده که وته ناله نال. گرووپی «فه یس» له دالانیکی زور سارد تیپه رین تا گه یشتنه شوینی کاره که یان که ته واو گه رم و خه فه بوو. له شی سارده وه بوو، کوت وپر هه ستی به گه رمایه کی زور کرد. میچی دالانه که لیره ته نیا یه ک میتر به رز بوو. دالانه که دوایی خوی دابه ش ده بوو به چه ند ره هه نی چکوله تر. هه ر گرووپیک له کریکاره کانیش لیره دا دابه ش ده بوون به سه ر چه ند تیم.

«مایک» و تیمه که ی بو ئه وه ی بگه نه شوینی کاره که یان، ده بوو ۲۰۰ متر له سه ر زگ برون. «مایک» که وته پیش و هه ر ماوه ی جاریک راده وه ستا و میچه که ی تاقی ده کرده وه. پاش دوو سه د میتر گه یشته ئه و ده رووه ی که پار خوی دریبووی. لیره ش میچه که ی تاقی کرده وه؛ که دلنیا بوو، به چرا ده ستیه که ی ئیشاره ی به باقی هاورییانی تیمه که ی کرد که "وه رن!". دوای ئه وه ی که نووکی قولنگه که ی، چه ن جار سینگی سه ختی شاخه که ی دری، ئاره ق به له شی دا هاته خوار. «مایک» کراسه کی ده رهینا و هیرشی برده وه سه ر به ردی خه لووز. توزی خه لووز، که ده زگا هه لمژینه ره کان نه یان ده توانی هه مووی هه لمژن، له گه ل ئاره قه تیکلاو ببوو. ئاره قه و توزی خه لووزی له سه ر له ش نیشتوو، وه ک ده ماری ورد به سه ر له ش دا ده چورایه خوار. ده ماره کان هه ر ده هاتن و گه وره و گه وره تر ده بوون. ورده ورده ژان له ده ست و مه چه ک و پشتی دا خوی نواند.

کاتیک ده ستیان له کار هه لگرت و بو نان خواردن دانیشتن، «مایک» هه ستی به بونیکی پیس کرد. قسه ی بابه

گەورەی هاتەوە یاد: "هیچ حەیوانیک لەو شوینەی کە کار دەکا و نان دەخوا، دەس بە ئاو ناگەیەنی." هیشتا ساندویجە کە ی تە واو نە کرد بوو کە یە کیک لە و سە ری رە هە ندە کە وە قیراندی:

ـ "مایک، مودیر بانگی کردووی بو دەفتەر." لە تاریکو روونی نووری چراکان و توزی رە شی خە لووز دا، نیگاکان بە رە و «مایک» وە رسووران . «بونز» ووتی:

ـ "نارەحەت مەبە جەوان! حەتمەن دەیانەوی بە هوی ئەو زەحمەتانەوە کە لە م جە هە ننە مە دا کیشاوتە، میدالت بدە نی."

لە قسەکانی دا هەست بە هاودەردی و توورەیی دەکرا. لە ریگای دەفتەر دا، مایک بیری کردە وە کە رە نگە ئە مە ئاخرین جاری بی لە شوینیک کار بکا کە جیگە ی نان خواردن و دە س بە ئاو گە یاندنی یە کیک بی.

دوانیوە روی ئە و روژە، «مایک» بە بیانووی ئە وە ی کە لە کاتی مانگرتنە کە دا، لە گە ل پولیس دە ستە و یە خە بووە، لە سەر کار دەرکرا. کاتیک کەلە کانگا دەرویشتە دەر، قین و توورەیی‌یەکی لە گە ل خوی کیش دە کرد کە لە کاتی مانگرتنە کە دا، لە گیانی دا ریشە ی کوتابوو و چروی دابوو.

***

هەواڵنامەی کتێب

کاریکاتیر

(هونه رمه ندی ئه م ژماره یه)

ـ ریناس

ـ سالی ١٩٧٢ له شاری سلیمانی له دایک بووه.

ـ کالجی ته ربیه ی له زانکوی سه لاحه دین ته واو کردووه.

ـ ئه ندامی مه لبه دی هونه ر و ئه ده بی کریکاری یه .

ـ سالی ١٩٩٤ له یه که مین پیشانگای کاریکاتیری «مه لبه ند» له سلیمانی به شداری کرد.

ـ سالی ١٩٩٥ به شداری کرد له دووهه مین پیشانگای «مه لبه ند» له شاره کانی سلیمانی، هه ولیر، دیانه، کوی یه و قه لادزه.

ـ به شداری له فستیوالی ئه یار له سالی ١٩٩٥ و ٩٦.

ـ یه که م پیشانگای کاریکاتیری تایبه ت به خوی له سالی ١٩٩٤ له که لار کرده وه .

هەولێرنامەی کتێب

***

فستیوالی ئەدەبی و هونەری ئەیار

مەلبەندی هونەر و ئەدەبی کریکاری لە کوردستانی عیراق، ئەمسال بو جاری دووهە م فستیوالی ئە یاری لە شاری سلیمانی ساز کرد. لەم فستیوالە دا، کوری شیعر، کوری ئەدەبی و سیاسی و پیشانگای جوراوجور پیشکە ش کران. سە رجە می بە رنامە کانی ئە م فستیوالە کە لە روژی ٢٤_٤_١٩٩٦ دە ستی پیکرد و لە روژی ٢ی ئە یار دا کوتایی پی هات، بریتی بوون لە :

* روژی ٢٤_٤_٩٦. یەکەمین روژی فستیوال. کردنەوەی فستیوال و کوریکی شیعری بو شاعیران شوان محمد ـ کاوە احمد ـ صالح حسین ـ کوردە وان محمد ـ علی پینجوینی، هە روە ها میوانی کور شاعیر (عیرفان احمد). کورە کە سە عات ٥ ی ئیوارە لە هولی ژووری بازرگانی پیشکە ش کرا و نزیکە ی ٢٠٠ کە س بە شداری تیدا کرد.

* ٢٥_٤_٩٦. کوریکی فکری روشنبیری بو (رزگار حمە رشید) لە ژیر ناوی «کوتایی میژوو یان شکستی ئەنتی مارکسیزم» سە عات ٥ ی ئیوارە لە هولی ژووری بازرگانی پیشکە ش کرا و زیاتر لە ٣٠٠ کە س ئامادە بوون.

* ٢٦_٤_٩٦. کردنەوەی پیشانگای کاریکاتیری هاوبەشی (پەیمان ـ شوکاک ـ سەردار ـ ریناس ـ داستان) لە لا دیواری سە هولە کە، لە سە ر شە قامی سالم.

* ٢٧_٤_٩٦. کردنە وە ی پیشانگای شیوە کاری هاوبە ش ی (عمر دە رویش ـ سمکو احمد ـ سە رکار ـ دلیر ـ بورهان احمد سە رسام ـ فە رە یدون) لە هولی هونە ری کلات، لە جادە ی سالم، بە رانبە ر بە دیواری لای سە هولە کە .

* ٢٨_٤_٩٦. کردنەوەی پیشانگای فوتوگرافی تایبەت بو (جبار محمد) لە لای دیواری سەهولەکە. ئەو سی پیشانگایە هەتا ٣٠ مانگ دریژەی هەبوو. شایانی باسە کە ٣ روژ لە و روژانە ریکە وتی جە ژنی قوربانی کرد، واتە روژە کانی (٢٨_٢٩_٣٠) کە پشووی رە سمی بوو و خە لکیکی زور ئامادە ی ئە و سی پیشانگایە بوون. خو بە خو جادە ی سە هولە کە لە روژانی پشووی رە سمی دا زور قە رە بالغە و بە حوکمی ئە وە ی کە هە ر سی پیشانگاکە لە یە ک نزیک بوون و ریکەوتی ئەو سەرجادەیان کردووە، ژمارەی بینەرانی ئەو سی پیشانگایە مەزە ندە دە کریت بە زیاتر لە ٣٠٠٠٠ کەس، وەک لانی کەم. تەنانەت ئەدیب و هونەرمەندە باوەکان و تەواوی ئەحزاب و لایەنەکان سەرسامی ئەم خوپیشاندانە ئە دە بی و هونە ری یە بوون.

* لە روژی یە کی ئە یار دا لە شاری قە لادزی لە کاتیک دا لە لایە ن چە ند هاوری ی مە لبە ندە وە خە ریکی هە لواسینی پیشانگای کاریکاتیری بوون لە ناوە ندی شار، لە لایە ن (ئاسایش) ی قە لادزی وە پە لاماری پیشانگاکە یان دا و هە ر دوو هاوریکەیان دەسگیر کردن کە پاش چەند سەعات ئازاد کران. بەلام پیشانگاکە لە ٧ی ئە یار دا، لە ژیر فشاریکی توندا ئازاد کرایەوە؛ ئەگەر چی چەند دانەیان لی دراندبوون. لە ٨ ی ئەیار، لە ناوە ندی شار دا جاریکی تر نمایش کرایە وە و نزیکە ی ٢٠٠٠ کە س، پیشانگاکە یان دی.

***

هەواڵنامەی کتێب